

A mamahotel–jelenség Európában – a szülői ház elhagyásának átlagéletkora szempontjából

¹Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért (KINCS), kutató-elemző; Debreceni Egyetem Humán Tudományok Doktori Iskola, oktató; Levelező szerző: Deákné Dusa Ágnes dusa.agnes@koppmariaintezet.hu

²Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért (KINCS), kutató-elemző

³Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért (KINCS), kutató-elemző

⁴Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért (KINCS), kutató-elemző; Budapesti Corvinus Egyetem (BCE) Nemzetközi Kapcsolatok és Politikatudomány Doktori Iskola, PhD-hallgató

⁵Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért (KINCS), kutató-elemző

DOI-hivatkozás: <https://doi.org/10.63582/KAPOCS.2025.1-2.11>

Bevezetés

A tradicionális társadalmi modellben a felnőtté válásnak általánosan elfogadott szakaszai voltak. A modernizálódás magával hozta az egyes életszakaszok felcserélhetőségét, kitolódását vagy akár végleges kimaradását. Korábban a házasságkötés megelőzte a gyermekvállalást, illetve ezek előfeltétele volt az önálló jövedelem, és sokszor csak ezután következett a szülői házból való elköltözés, önállósodás (Somlai 2007). Az 1990-es évekre hazánkban is elfogadott lett a házasságon kívüli gyermekvállalás. A tanulmányok kitolódásával későbbre halasztódik a munkavállalás, önállósodás, családalapítás. Ezekkel párhuzamosan Európa számos országában megjelent a mamahotel–jelenség,¹ a fiatalok egyre tovább élnek a szülői ház kényelmével, anyagi

biztonságával (Angelini et al. 2022, Spéder et al. 2014, Murinkó 2019).

A szülői ház elhagyásának időpontját számos kutatásban vizsgálták már (Billari et al. 2019, van den Berg et al. 2021, Messing–Ságvári 2020, Murinkó 2019). A hosszabb folyamatok megismeréséhez adatokat csak másodfelhasználással nyerhetünk, egyéb célú adatgyűjtések elemzésekor. Az Eurostat adatbázisában szereplő erre vonatkozó adatok módszertana (lásd a módszertani részben) eltérő a szakirodalomban alkalmazott direkt kérdéses vizsgálatok módszerétől. Eredményeink értelmezésekor ezen módszertani sajátosságokat figyelembe kell venni.

A felnőtté válás komplexitása

A felnőtté válás sokkal inkább egy folyamat, mint egy konkrét időponthoz, eseményhez köthető egyszeri történés (Somlai 2007). A 19. század modern ipari társadalmában a gyermekkort az általános tankötelezettség és az iskoláztatás, a felnőttkort pedig a kereső munka időtartama határozta meg. A felnőtté válásnak már ekkor is több szakasza volt, ám ezek a szakaszok meghatározott sorrendben és

viszonylag gyorsan követték egymást (tanulmányok befejezése, első kereső munka, házasság és azzal nagyjából egy időben a szülői házból való elköltözés, majd nem sokkal később családalapítás), egy úgynevezett standard életutat létrehozva. A 20. század végén, s különösen a 21. századtól ez a társadalmi norma megváltozott. Számos tényező járult hozzá az életutak destandardizációjához:

---

¹ *A mai modern társadalmakban ismeretes és lassan komoly, már-már kezelésre szoruló problémát jelent a szülei nyakán maradt, a „mamahotel” és a „papabank” előnyeit élvező, úgynevezett „Pán Péter gyermekek” szindrómája. A „Pán Péter gyerekekről” a szülei gondoskodnak, önálló életre képtelen, életútján kitolódik az önállósodás és egyben a gyermekvállalás időpontja is (Pápai–Tarr 2019:67).*

a második demográfiai átmenet jellegzetességei, a fogamzásgátlási módszerek elterjedése, a nők iskolai és munkaerőpiaci lehetőségeinek bővülése, a tanulási idő kitolódása és emellett az élethosszig tartó tanulás, az individualizmus, a változó szerepelvárások, a kortárs kapcsolatok megnövekedett hatása vagy a fogyasztás és szabadidő hangsúlyossá váló szerepe mind ezek közé tartozik (Jancsák 2013, Nagy 2018). A felnőttkorba való átmenet elhúzódását számos fogalommal próbálták leírni: posztadoleszcencia, készülődő felnőttég (*emerging adulthood*), kapunyitási pánik, Pán Péter szindróma (Spéder et al. 2014, Murinkó 2019).

Azt is érdemes kiemelni, hogy az önállósodásnak, felnőtté válásnak több dimenziója is van, így létezik biológiai (nemi érés), pszichés (tudatosság, felelősségvállalás, döntéshozási képesség, jövőtervezés) és szociológiai-társadalmi értelemben vett érettség (szülői háztól való elköltözés, gyermekvállalás, tanulmányok befejezése, munkavállalás és anyagi függetlenség) (Vaskovics 2000, Nagy 2018). Ezek mellett beszélhetünk jogi leválásról is, ami a nagykorúságot, s egyben a szülői gyámság végét jelenti. Ez azért különleges dimenzió, mert ez az egyetlen, aminek konkrét időpontja van, szemben a többivel, melyek inkább hosszabb-rövidebb folyamatok. A szociológiai-társadalmi leválás tényezői pedig azért sajátosak, mert egy részük visszafordítható (szülői házba való visszaköltözés, új szakma vagy diploma megszerzése, válás stb.), vagy az is előfordulhat, hogy soha meg sem történnek (pl. tudatos gyermektelenség) (Somlai 2007, Jancsák 2013, Murinkó 2019, Nagy-Pári 2021, Engler-Pári 2022). Bár a felnőtté válás ideje általánosságban kitolódott, s az önállósulás egyes dimenzióinak „teljesülése” is heterogénné vált, a szakirodalom szerint a felnőtt szerepek átvételének mégis vannak „ideális” életkori szakaszai. E tekintetben azoknak a legkedvezőbb a felnőttként elért helyzete, akik a felnőtté válás „normatív” útját járták be fiatalon. Az elhúzódó felnőttég inkább tekinthető bizonyos esetekben az adott fiatalok rosszabb szociokulturális helyzetéből eredő hátránynak. Ezt erősítette meg magyar adatokon Murinkó (2019) is. Eredményei szerint a vizsgált 1981–1983 között született kohorsz esetében a standard életút a legritkább, s egyfajta társadalmi kiváltság jellemző: az ide sorolható fiatalok viszonylag hosszú tanulmányokat végeznek, de ennek az előnyeiket ki tudják használni. Hamar találnak jó munkát, elköltöznek otthonról, párkapcsolati

szempontból is hamar elköteleződnek és nem húzzák a családalapítást (Murinkó 2019). Nemzetközi összehasonlító kutatások pedig azt hangsúlyozzák, hogy a felnőtté válás átmenetét erősen befolyásolják az egyes országokra jellemző jóléti, gazdasági, lakáspiaci berendezkedések és kulturális, vallási normák is (Spéder et al. 2014, van den Berg et al. 2021). A saját tulajdonú otthon megteremtése hazánkban például továbbra is prioritás a fiatalok körében. Ezt támasztja alá az a 2020-as országos felmérés is, amit 18–49 évesek körében készítettek, s melynek egyik fontos megállapítása volt, hogy a válaszadók 87%-a 50 éves korára saját tulajdonú ingatlanban szeretne lakni, s e célból a harminc év alattiak 40%-a rendszeresen félre is tesz pénzt (KINCS 2020). Sőt, hazánkban a saját ingatlan a gyermekvállalás egyik fontos előfeltétele: egy 2022-es kutatás szerint a 30 éves kor előtti gyermekvállalást leginkább a saját lakás hiánya akadályozza (Fűrész et al. 2023). Egyetemisták közötti vizsgálat szintén a saját ingatlan igényét mutatta ki, mivel a fiatalok a gyermekvállalás legfontosabb tényezőjeként említették a saját lakást a megfelelő pár és a biztos munkahely mellett (Engler 2018). Domokos (2021) pedig a Magyar Ifjúság adatait elemezve azt emelte ki, hogy 2016 és 2020 között nőtt azon 15–29 év közötti fiatalok aránya, akik a válaszadás idején már önállósodni tudtak: 2020-ban már a válaszadók 31%-a élt külön a 2016-os 24%-hoz képest.

Tanulmányunkban ezúttal a felnőtté válás egyik markáns mutatóját, a szülői háztól való elköltözést emeltük ki, s tettük a vizsgáldásunk középpontjába. Az otthon elhagyásának útja és folyamata diverzifikálódott, ezért fontos megvizsgálni azt is, vajon a szakirodalomban hány éves korú fiatalokat tekintünk „korai” elköltözőnek, és hány éveseket tekintünk „késői” otthon-elhagyónak. Vannak kutatók, akik ezt konkrét életkorban határozzák meg. Billari és munkatársai (2019) a 18–35 év közötti korcsoportok szülői háztól való elköltözését vizsgálta, Mazzotta–Parisi (2019), valamint Medgyesi–Nagy (2019) a 18–34 év közöttieket. Egy másik megközelítés szerint azonban nem lehet pontos életkorban meghatározni, hogy kik a „korai” vagy „késői” szülői fészek elhagyók, hanem azt kell megvizsgálni, hogy az otthon elhagyására vonatkozó döntés megfelelt-e az egyéni körülményeknek. Ilyen szempontból pedig mindenkit, akik akkor hagyják el a szülői házat, mikor a távozás előnyei

meghaladják a távozás költségeit, úgy tekintjük, hogy „jó időben” költöztek el, míg, ha az egyéni körülmények nem megfelelőek (például az ún. NEET fiatalok² esetében, akiknek nincs párkapcsolatuk vagy nincsenek megfelelő anyagi erőforrásaik), akkor nem megfelelő időben (*off-time*) hagyták el a szülői házat. Egy harmadik megközelítés pedig a társadalmi normákat helyezi középpontba annak meghatározásában, hogy egyes életeseményeknek mikor van ideje. Ságvári és Messing az életciklussal kapcsolatos felfogásokat és azok változásait vizsgálták meg Európában. Egyik fontos megállapításuk, hogy a főbb életeseményekhez (így a szülői házból való elköltözéshez) kapcsolódó életkorok kitolódtak időben. A partnerrel való összeköltözés ideális életkorát tekintve például Magyarországon 2006 és 2018 között kitágult ez a társadalmilag ideálisnak tekinthető életkor, azaz korábbi összeköltözést is elfogadhatónak tartanak az emberek. Ezzel párhuzamosan a partnerrel való összeköltözés felső korhatára is kitolódott 2006-hoz képest. Külön kérdés vonatkozott arra is, hogy a válaszadók mit gondoltak, mi a szülőkkel való együttélés elfogadható „felső korhatára”. A magyar válaszadók körében ebben az esetben is kisebb kitolódás detektálható 2006 és 2018 között, igaz, csak 0,4 és 0,5 évnyi. A nőkre vonatkoztatva a szülőkkel való élés felső korhatárát 2018-ban 30,7 évben, férfiaknál pedig 31,5 évben határozták meg (Messing–Ságvári 2020). A Magyar Ifjúság 2020-as felméréseinek 2000 fős almintáján a válaszadók majdnem harmada élt már külön a szüleitől, s ők átlagosan 22 évesen önállósodtak. A kérdezés idején még szüleikkel lakók a saját becslésük alapján 26 éves korukra tudnak majd elköltözni (Engler–Pári 2021). A felnőttkor elérésének meghatározásában szintén érdekes megközelítés, hogy az emberek melyik főbb életeseményt (elköltözés, munkavállalás, komoly párkapcsolat vagy gyermekvállalás) tartják legfontosabbnak. Spéder és munkatársai (2014) európai összehasonlító elemzése szerint az északi országokban (Dánia, Finnország, Svédország, Norvégia), valamint Hollandiában az elköltözés önmagában a legerősebb szempont férfiak és nők vonatkozásában is abban, hogy valakit felnőttnek tekintsenek. A legtöbb országban – így Magyarországon is

– viszont az első munkahely megszerzését tekintik a felnőttkorba való átlépés „küszöbének” mindkét nem esetében. A nőkre vonatkozóan viszont több országban a munkavállalásnál fontosabb szempont a szülővé válás (Lengyelország, Portugália, Lettország, Bulgária, Oroszország, Ukrajna). Az apává válás férfiak esetében három országban jelent meg a felnőtté válás legfontosabb markereként: Portugáliában, Oroszországban és Ukrajnában.

Az elköltözést vagy otthonmaradást befolyásoló tényezők

Amellett, hogy a kiköltözés ideális vagy nem ideális életkorban történik, az is fontos szempont még, hogy ez az önállósodás milyen keretek között zajlik. A szülői házból való kirepülés együtt járhat ugyanis jelentős gazdasági transzferekkel a szülők (vagy nagyszülők) és a gyermekek között. Hogyan hatnak a lakáspiaci jellemzők a szülői ház elhagyására? És mennyire befolyásolják makro- és mikrogazdasági folyamatok a fiatalok önálló háztartásának kialakítását? A továbbiakban az erre vonatkozó kutatási eredményeket tekintjük át.

Az egyik legfontosabb szempont a már említett szülői transzferek szerepe, melyek lehetnek direkt (anyagi segítségnyújtás) vagy indirekt (a család társadalmi helyzetéből fakadó tőkeátörökítések közvetett hatása). A szülők társadalmi-gazdasági státusza és az otthonról való kilépés időzítése közötti kapcsolatra vonatkozó empirikus eredmények vegyesek. Például Ausztriában, Bulgáriában és Franciaországban azt találták, hogy a 18–35 év közötti, magas szülői szocio-ökonómiai státuszú fiatalok korábban repülnek ki, mint az alacsonyabb státuszú szülők gyermekei (Billari et al. 2019). Az elemzések többsége viszont pont ennek ellenkezőjét hangsúlyozza. Mencarini és kutatócsoportja (2012) európai mintát vizsgálva azt mutatta ki, hogy a magasabb iskolai végzettségű anyák gyermekei később költöznek el. Feltételezésük szerint a magasabb anyai iskolai végzettség a gyermek magasabb iskolai végzettségével és a származási család jobb anyagi helyzetével jár együtt, s ez okozhatja az elhúzódó otthonmaradást. Ferraretto és Vitali (2023) 29 európai országot összehasonlítva szintén megerősítették, hogy a magas szülői

² NEET fiataloknak hívja a szakirodalom azokat a 15–29 év közöttieket, akik nem vesznek részt sem oktatásban, sem a munkaerőpiacon. Angolul a betűszó feloldása: *Not in Education, Employment, or Training*.

szocioökonómiai státusz kitolja a nők otthonról való első elköltözésének életkorát a legtöbb dél- és kelet-európai országban, azaz azokban az országokban, ahol a fiatalok állami támogatása alacsony, és a családi kötelek erősek. Ugyanakkor a nyugati és skandináv országokban ez a kapcsolat kevésbé volt egyértelmű. Ayllón (2015) ugyan kimutatta, hogy a skandináv államokban is összefügg a család rosszabb anyagi helyzete és a gyermek korai elköltözése, ám azt is feltárta, hogy ezekben az országokban a fiatalok gyorsan helyreállnak anyagilag. A dél-európai országokban viszont pont a tartós szegénység elkerülése miatt maradnak tovább otthon a fiatalok (Mazzotta–Parisi 2019). Angelini és munkatársai (2022) szintén arra a következtetésre jutottak, hogy azok, akik magasabb társadalmi-gazdasági státuszú családban nőttek fel, később hagyják el a szülői házat. Ebben a kutatásban erősen kiállnak amellett, hogy a szülői háttér a legerősebb befolyásoló tényező: szerintük, ha a kultúra (az elköltözés ideális életkorának társadalmi normái) lenne a hajtóerő, akkor a szülői státusz hatása nem lenne hasonló a kulturális háttérükben jelentősen eltérő országok között. Ha pedig a hitelhez vagy az olcsó lakáshoz való korlátozott hozzáférés lenne a kulcskérdés, akkor a rosszabb anyagi helyzetű családok gyermekeinek „kellene” késleltetnie a családi fészek elhagyását, nem pedig a gazdagabbaknak (Angelini et al. 2022). Pedig úgy tűnik, hogy a származási család gyengébb anyagi helyzete és rosszabb lakáskörülményei tolófaktoroként hatnak, különösen a nők körében, akik emiatt hamarabb költöznek el a szülői házból (van den Berg et al. 2018). Medgyesi és Nagy (2019) pedig azt mutatták ki, hogy a magasabb jövedelmű családokban otthonmaradó európai fiatalok kisebb arányban veszik ki a részüket a háztartás fenntartásában, s több pénzük marad. Ugyanakkor a transzferek meg is fordulhatnak. Így az otthon élő fiatalok egy része nem (feltétlenül) a „mamahotel” kényelmét élvezzi, hanem hozzájárul a szülői háztartás fenntartásához. A kelet-európai országok otthon élő fiataljai között jellemzőbb, hogy támogatják a szüleiket, sőt, akár az ő hozzájárulásuk a családi költségvetéshez magasabb is, mint a szüleiké (Medgyesi–Nagy 2019). Schwanitz és munkatársai (2017) még egy érdekes különbségre hívták fel a figyelmet a szülők iskolai végzettsége és a gyermek elköltözése között: a diplomás szülők nagyobb eséllyel támogatják, hogy a gyermekeik külön költözve, egyedül

éljenek. Ugyanakkor kisebb az esélye annak, hogy a gyermekek azért hagyják el otthonukat, hogy a partnerükkel éljenek együtt. Ebben a diplomásokra jellemző kései elköteleződés és családalapítás mintáinak átadása érhető tetten (lásd még Pusztai 2019, Monostori–Szabó 2024).

A párkapcsolati státuszt tekintve Mazzotta és Parisi (2019) európai összehasonló tanulmányukban kijelentik, hogy a párkapcsolat megléte (akár élettársi kapcsolatról, akár házasságról beszélünk) a legfontosabb magyarázó erő a szülői ház elhagyásában: vizsgálataik alapján még a munkaerőpiaci helyzetnél is erősebb. A párkapcsolati státusz a nők önállósodására erősebben hat (Fiori 2019), míg a (diplomás) férfiak magasabb eséllyel költöznek el otthonról akkor is, ha nincs partnerük (Schwanitz et al. 2017, Monostori–Szabó 2024).

A fiatalok munkaerőpiaci státusza és gazdasági helyzete mellett figyelembe kell venni országos és globális tényezőket is, mint a válságok (gazdasági válságok, világjárványok, háborúk), a GDP változása vagy az ingatlanpiaci helyzet. Meggiolaro és Ongaro (2024) azt állapították meg, hogy a 20 és 44 év közötti olasz férfiak önállósodására egyértelműen negatívan hat a munkanélküliség és a munka elvesztése. Azonban érdekes módon az instabil munkahely okozta gazdasági bizonytalanság nem befolyásolja negatívan a szülői ház elhagyásának kockázatát. Di Stefano (2017) szintén olaszországi mintán azt igazolta, hogy a fiatalok a rossz munkaerőpiaci feltételek és a magas lakhatási költségek kombinációja miatt maradnak szüleikkel. Európai összehasonlításban is kimutatható ez az összefüggés, valamint az is, hogy a nőknél alacsonyabb a függetlenséghez szükséges jövedelemküszöb (Mazzotta–Parisi, 2019). Balogh és Isépy (2023) szintén európai összehasonlításban vizsgálta meg, hogy a pénzügyi válság és a Covid-19 milyen hatással volt a fiatalok lakhatási költségeire, s ezen keresztül az önállósodásukra. Kimutatásuk szerint a magas lakhatási költségek által terhelt fiatalok aránya két évvel a 2008-as pénzügyi válság után megemelkedett, s majd csak 2015-től kezdett javulni, ezt a tendenciát azonban a Covid-19-válság megtörte. A Covid-19-válságot követően csak Magyarországon és Szlovéniában volt gyors javulás a lakhatási költségeket tekintve. A válságok negatív hatása az elköltözésre ugyanakkor nem mutatható ki határozottan, többek között a hosszútávú lakáspiaci trendek ellenhatása miatt (Balogh–Isépy 2023).

Általánosságban – a válságoktól eltekintve – pedig az jellemző a szüleikkel együtt vagy tőlük külön élő fiatalok lakhatási költségeire, hogy azokban az országokban, ahol a fiatalok nagy aránya korán elhagyja a szülői házat (Svédország, Finnország, Hollandia, Dánia), ott a fiatalok lakhatási költségei magasabbak. Az önállósodás ára azonban ezekben az országokban is különböző mértékű: Svédországban és Finnországban például nem jár együtt a jövedelemhiánnyal, Dániában és Hollandiában pedig a felvett jelzáloghitelek miatt magas a lakhatási költség. A lakhatási költség túlterhelése legkevésbé a máltai, a szlovák és a magyar fiatalokat érintette. Magyarországon a teljes népességet tekintve is az egyik legalacsonyabb a lakhatási költségek túlterheltsége (Balogh–Isépy 2023). E tekintetben fontos kiemelni, hogy az elmúlt években jelentősen emelkedtek az ingatlanárak Magyarországon. Ezt jól mutatja, hogy 2008 és 2014 közötti stagnálást, illetve csökkenést 2014 után meredek emelkedés váltotta fel: Budapesten a lakásárak 3,5-szeresére, városokban háromszorosára, míg községekben kétszeresére nőttek 2024-re (Kovács et al., 2024:10). Ezzel párhuzamosan az

albérletárak is jelentősen növekedtek, melynek következtében 2024 végén és 2025 elején Budapesten már csak három olyan kerület volt, ahol az átlagos bérleti díjak 200 ezer forint alatt maradt. A legnagyobb kínálatot nyújtó fővárosi kerületekben, így például a XI. vagy a XIII. kerületben viszont már 235 és 322 ezer forint között volt az átlagos bérleti díj (Sipos 2025). A megnövekedett költségek egyre inkább kihívások elé állítják az elköltözni vágyó fiatalokat.

Empirikus elemzésünkben a módszertan ismertetése után azt vizsgáltuk meg, hogy 2023-ban hogyan jellemezhető a fiatalok elköltözésének átlagéletkora tagállamonként, nemi bontásban. Ezután megvizsgáltuk, hogy milyen előzmények után érkeztünk el ezekhez a pillanatképekhez, azaz sorra vettük az otthonról való elköltözés életkori változásait 2010 és 2023 között kulturális-társadalmi, demográfiai, gazdasági és szubjektív vizsgálati szempontok mentén. Végül klaszterelemzés használatával néztük meg, kirajzolódnak-e országcsoportok, ha egyszerre több tényező mentén vetjük össze az elköltözés átlagéletkorának alakulását.

Módszertan

Elemzésünkben arra kerestük a választ, hogy a szülői fészek elhagyásának időpontjában (földrajzi, gazdasági, történelmi hatások mentén) felfedezhetők-e mintázatok. Az elköltözés átlagos életkora kapcsán beszélhetünk-e regionalizálódásról? A kapitalista/szocialista mültra visszatekintő államok hasonlóan viselkednek-e a vizsgált kérdés mentén? Befolyásolja-e a megfigyelt neme az önállósodást, illetve mely országokban tapasztaljuk ennek erősebb megnyilvánulását, és hol kevésbé?

Elemzésünk lefolytatásához az Eurostat munkaerő-felmérést célzó adatbázisának³ a szülői házat elhagyó fiatalok becsült átlagéletkorát bemutató adatsorát⁴ használtuk a 2010 és 2023 közötti idő-sorra. Ez a mutató azt az életkort tekinti a szülői

háztartást elhagyók átlagos életkorának, amelyik korévbe tartozók 50%-a már nem él egy háztartásban a szüleivel. A módszertan ugyan eltér a korábban bemutatott, direkt kérdéseken alapuló kutatásoktól, ám lehetőséget nyújt a kutatásunk egyik fontos céljának, az Európai Unió tagállamainak idősoros elemzésére.

Alapvetően leíró statisztikával dolgoztunk, mindamelllett a Pearson-féle korrelációt és klaszterelemzést is alkalmaztunk. A számítások elvégzéséhez az SPSS és az MS Excel programokat, az ábrázoláshoz az MS Excel és a QGIS programokat használtuk.

Az elköltözés átlagos korévének térbeni és időbeli változását a következő változókkal magyarítottuk: 15–29 évesek foglalkoztatottsági rátája⁵, 25–34

³ Az Európai Unió munkaerőpiaci felmérése (EU-LFS) egy nagymintás, háztartásokra vonatkozó, negyedévente ismétlődő felmérés, amely a 15 év feletti munkaerőpiaci részvételéről gyűjt adatokat.

⁴ https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/yth_demo_030/default/table?lang=en

⁵ Eurostat online adatkód: *lfsi_emp_a*

éves felsőfokú iskolai végzettséggel rendelkezők aránya⁶, az első házasság megkötésének átlagos koréve⁷, a nők első gyermekvállalásának átlagos koréve⁸, egy főre jutó GDP⁹, lakásárindex¹⁰. Ott, ahol rendelkezésre állt adat, külön vizsgáltuk az összefüggéseket a nőkre és a férfiakra.

A Pearson-féle korrelációs vizsgálat esetében a kapcsolat erősségét 0,2 abszolút értéknél magasabbak esetében értelmeztük, azaz 0,3–0,7 abszolút értéknél közepesen erős összefüggést feltételeztünk, 0,7–1 abszolút értéket pedig már erős kapcsolat-ként értelmeztük.

A klaszterelemzés egy olyan sokdimenziós statisztikai eljárás, ahol a bevont változók tesztelése (pl. normál eloszlás, túldimenzionálás elkerülése stb.) után azokat azonos tengelyskálára alakítjuk, azaz standardizáljuk. Végül pedig a dimenziótlanított mutatószámokat egy dimenzióba „tömöríti” a számítógépes program. Így kiderül, hogy a megfigyelési egységek – esetünkben a 27 tagállam (2022-es keresztmetszetben) – milyen közel helyezkednek el egymástól a társadalmi-gazdasági-kulturális térben.

Ezt követően a klasztereket úgy kaphatjuk meg, hogy megadjuk a klaszterszámot az IBM SPSS-be beépített, úgynevezett K-Means eljárás során. A darabszám megadása szubjektíven történik, próbák sorával, ahol azt a megoldást választjuk véglegesnek, ahol a legnagyobb a kohézió a csoportokon belül. A kohézió megállapítása az úgynevezett klasztersúlyok értékelésével történik: minél nagyobbak a súlyok, annál biztosabb a csoportosulás. Előbbiek pedig az adott dimenziótlanított változók hatására utalnak a csoportképzésben.

A klaszterek elemzésénél kétszintű kritériumot határoztunk meg. Egyrészt „az elköltözés átlagos koréve” változónak legalább abszolút érték 0,5-nél magasabb vagy azzal egyenlő értéket kell mutatnia. Másrészt a kiválasztott klasztereknél azokat a további változókat hoztuk összefüggésbe az elköltözés átlagos korévével, ahol az előbbi értékhatár szintén fennállt. Megállapításainkhoz kapcsolódva több esetben is visszautaltunk a vonatkozó szakirodalomra, ezzel is erősítve az elemzésünket.

A fiatalok elköltözésének átlagéletkora az uniós tagállamokban (2023)

2023-ban az uniós tagállamokban átlagosan 26,3 éves korukban hagyták el a szülői házat a fiatalok, Magyarországon 27,1 évesen. Az Európai Unió országain belül markáns különbségek figyelhetők meg. Dél-Európában sokkal népszerűbb a „mamahotel”, gyakori, hogy 30 év felett kezdenek önálló életet a fiatalok (Ferrato–Vitali 2022:7–11; Bieńko 2019:49; Harcsa–Monostori 2014:92). Az Eurostat adatai szerint 2023-ban 30 év feletti korban költöznek el a szülői házból Horvátországban (31,8 év), Görögországban (30,6 év), Spanyolországban (30,4 év), Bulgáriában (30 év) és Olaszországban (30 év). Ezzel szemben Európa északi országaiban sokkal korábban, már 23 éves korukra kirepülnek a fiatalok (Ferrato–Vitali 2022:7–11), például Finnországban 21,4 évesen,

Svédországban 21,8 évesen, Dániában 21,8 évesen és Észtországban 22,8 évesen. Láthatjuk tehát, hogy közel 10 év a különbség az uniós tagállamok esetében az önállósodás alsó és felső korhatára között (Horvátország: 31,8 év, Finnország: 21,4 év).

A 2023-as pillanatkép alapján megállapítható, hogy a dél-európai országokban élő fiatalok kezdik meg legkésőbb önálló életüket, legkorábban pedig az észak-európaiak. Az északi országcsoportba sorolhatjuk a finneket, svédeket, dánokat, rájuk a 21-22 éves korban történő elköltözés a jellemző. A másik végletet képező népesebb déli csoportba a 29 év feletti önállósodási átlagéletkorral rendelkező országokat soroltuk, azaz a horvátokat, görögöket, spanyolokat, bolgárokat, olaszokat, portugálokat és

⁶ Eurostat online adatkód: *edat_lfse*

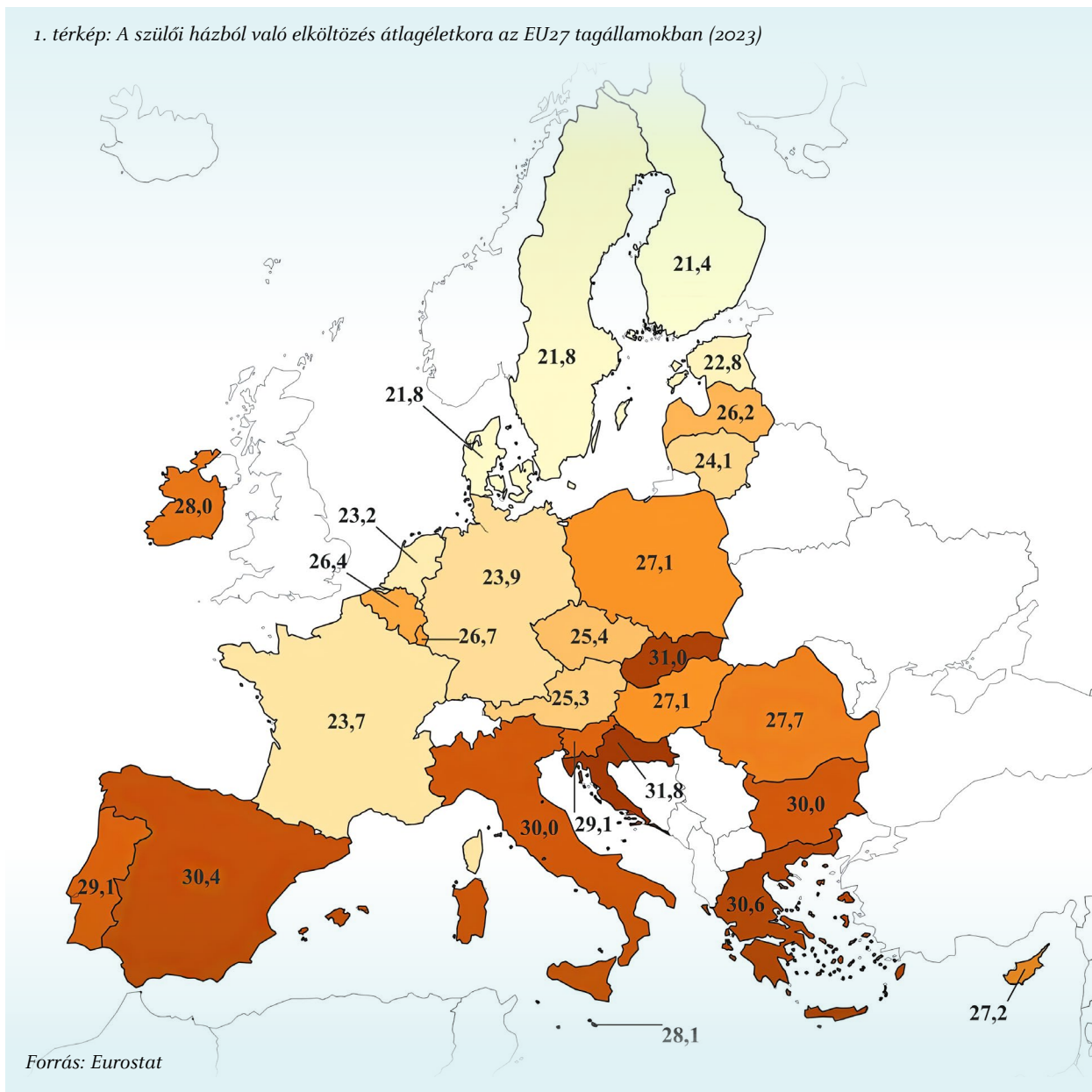
⁷ Eurostat online adatkód: *demo_nind*

⁸ Eurostat online adatkód: *tps00017*

⁹ Eurostat online adatkód: *nama_10_pc*

¹⁰ Eurostat online adatkód: *tipsho10*

1. térkép: A szülői házból való elköltözés átlagéletkora az EU27 tagállamokban (2023)

még a szlovéneket is. Utóbbiak a geopolitikai karakterisztikák miatt inkább a közép-európaiakhoz illeszkednek, de a rájuk jellemző idősebb (29,1 éves) függetlenedési átlagéletkorról egyértelműen a déli országcsoportba illeszkednek jobban. Az északi és déli országcsoportok közötti tartományra jellemző heterogenitás további felosztásra ad lehetőséget. A közép-európai blokkba sorolható román, magyar és lengyel fiatalok 27 év körül költöznek el a szüleiktől, azonban a földrajzi elhelyezkedése alapján ide illő Szlovákiára kirívóan késői, 31 éves elköltözés jellemző. A nyugat-európai országcsoportba sorolhatjuk az osztrák–cseh együttest, ahol 25 év az átlagos elköltözési kor, a luxemburgi–belga kettőst,

ahol 26 év körül repülnek ki a fiatalok, illetve a német–francia–holland hármast a rájuk jellemző 23–24 év körüli önállósodási korról. A balti országokat eltérő önállósodási mintázat jellemzi, ami a gazdasági-társadalmi fejlődési különbségek eredménye lehet. Az uniós szigetországok (Málta, Írország, Ciprus) esetében 27–28 évesen kezdenek bele a fiatalok a szüleiktől független életükbe. A hasonlóság több mint érdekes, ugyanis geopolitikailag, kulturálisan, de még gazdaságilag sem indokolt. A valóságossággal lehet kapcsolat (l. van den Berg et al. 2021, Schwanitz et al 2017, Iacovou 2002), ugyanis mindhárom országra az átlagos mértéket meghaladó vallásosság jellemző (Coutinho 2016).

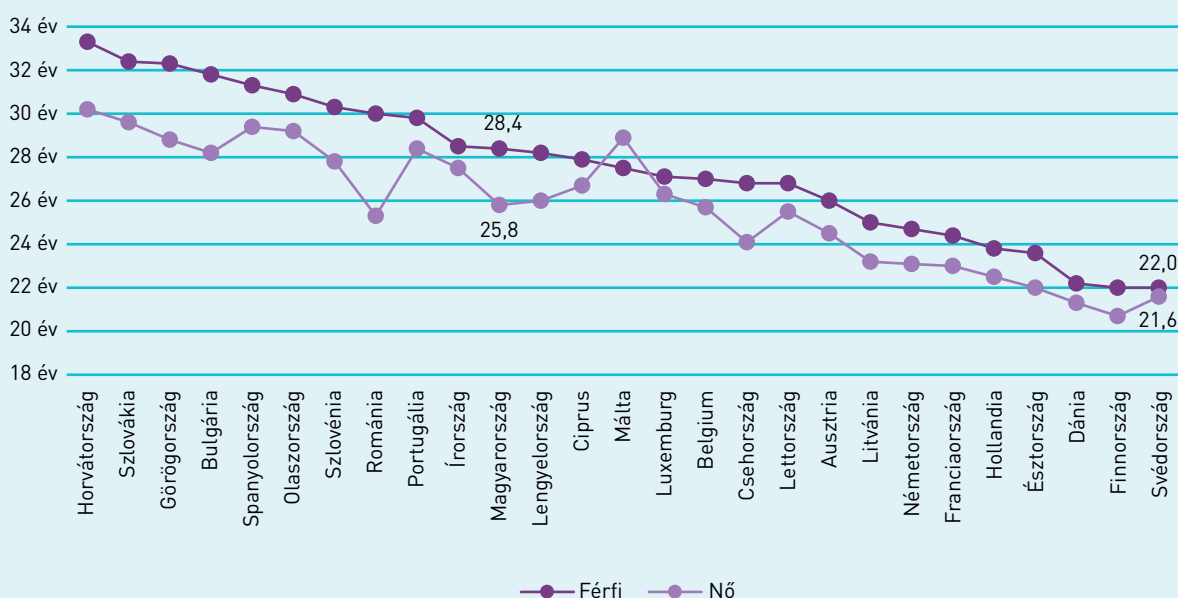
A szülői házból való elköltözés átlagéletkora a nők és a férfiak esetében (2023)

Málta kivételével minden uniós tagállamra igaz, hogy a férfiak később költöznek el a szüleiktől, mint a nők, ez összecseng korábbi kutatási eredményekkel (Angelini et al. 2022, Schwanitz et al. 2017, Iacovou 2002) is. A 2023-as Eurostat adatok szerint a magyar férfiak átlagosan 28,4, míg a nők 25,8 évesen kezdtek önálló életet, ezzel az uniós átlagtól a férfiak 1,2 évvel, a nők 0,4 évvel élvezik tovább a „mamahotel” kényelmét. Az uniós tagállamok közel harmadában (Horvátországban, Szlovákiában, Görögországban, Bulgáriában, Spanyolországban, Olaszországban, Szlovéniában és Romániában)

a férfiak átlagosan 30 éves koruk után hagyták el a szülői házat, míg a nők Horvátország (30,2 év) kivételével minden uniós tagállamban 30 éves koruk előtt elkezdik önálló életüket.

2023-ban a legnagyobb, 4,7 évnyi korkülönbséget a román fiataloknál mértük (férfiaknál 30, a nőknél 25,3 év), de a bolgároknál, a görögöknél és a horvátoknál is átlagosan 3 évvel később önállósodnak a férfiak, mint a nők. A legkisebb, azaz kevesebb mint fél év korkülönbség jellemző a svédekre (0,4 év), a luxemburgiak és a dánok esetében pedig közel egy év (0,8 és 0,9 év) a differencia a férfiak és a nők elköltözésének átlagéletkorát illetően.

1. ábra: A szülői házból való elköltözés átlagéletkora a nők és a férfiak esetében az EU27 tagállamokban (2023)

Forrás: Eurostat

Az elköltözés, a házasságkötés és a gyermekvállalás átlagéletkorának összefüggései 2022-ben

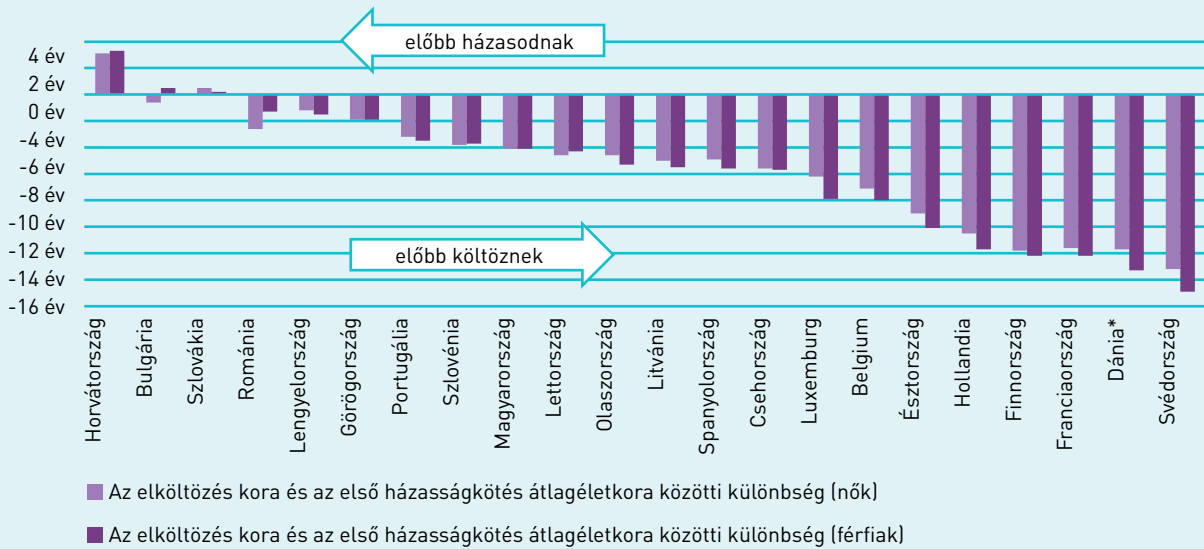
Míg korábban a felnőtté válás szakaszai meghatározott sorrendben követték egymás, az elmúlt évtizedekben jelentkező destandardizáció a vizsgált adatokban is megmutatkozik. Megnéztük a legfrissebb (2022-es, Dánia esetében 2021-es) rendelkezésre álló adatok segítségével, hogy az első házasságkötés és az első gyermekvállalás átlagéletkora milyen időrendben következik az elköltözéshez képest az egyes tagállamok esetében.

Az első házasságkötés átlagéletkoráról 22 tagállam közölt adatot 2022-ben. Nemenként vizsgálva az életesemények sorrendiségét számottevő különbséget nem tapasztaltunk az egyes országokon belül. A tagállamok többségére igaz, hogy előbb repülnek ki a fiatalok, mint házasodnak. Kivételt képeznek a horvátok, ugyanis a 2022-es adatok szerint esetükben fordított a sorrendiség. A bolgárok és a szlovákok esetében ez a két életesemény szinte egybeesik mindkét nem esetében. A másik végletbe tartozó országok fiataljai több mint 10 évvel az elköltözés után léptek frigyre, ilyenek a hollandok, a finnek, a franciák, a dánok, és a svédeknél mértük a legnagyobb különbséget a két esemény között (a nőknél

13,2 évet, a férfiaknál 14,9 évet). A tagállamok többségénél megfigyelhető, hogy a férfiak az elköltözés után később kötöttek házasságot, mint a nők. Ez

összhangban van azzal a közismert ténnyel, hogy a férfiak később házasodnak, mint a nők (Murinkó-Spéder 2021, Allendorf et al 2017).

2. ábra: Az elköltözés kora és az első házasságkötés átlagéletkora közötti különbség a nők és a férfiak esetében (2022)

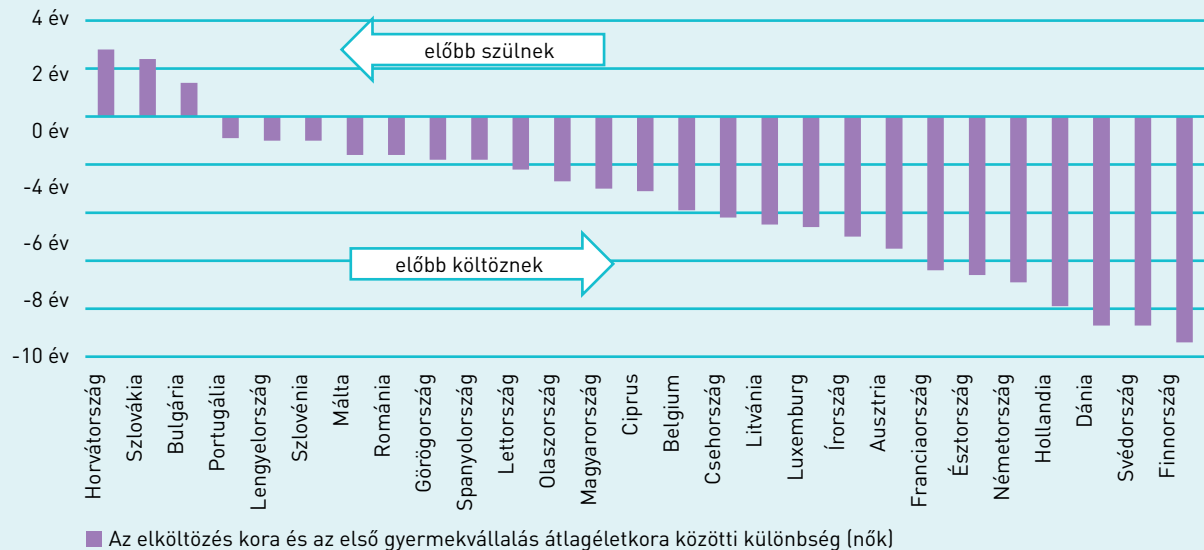

Forrás: Eurostat (a szerzők saját számítása és szerkesztése)
* Dánia esetében a 2021-es adatok a legfrissebbek

Az első gyermekvállalás átlagos életkorát is összevettük az elköltözés korával, de csak a nők esetében állt rendelkezésünkre ilyen adat. Szintén 2022-ben közölt az Eurostat legutoljára ilyen jellegű adatot. Hasonló országokat találhatunk a végeleken, mint

az első házasságkötés és az önállósodás kapcsolatának vizsgálatok. A gyermekvállalás a horvát, a szlovák és a bolgár nőknél megelőzi az elköltözést, míg a finn, svéd, dán hölgyek 8 évvel az elköltözés után válnak szülővé.

3. ábra: Az elköltözés kora és az első gyermekvállalás átlagéletkora közötti különbség (nők, 2022)

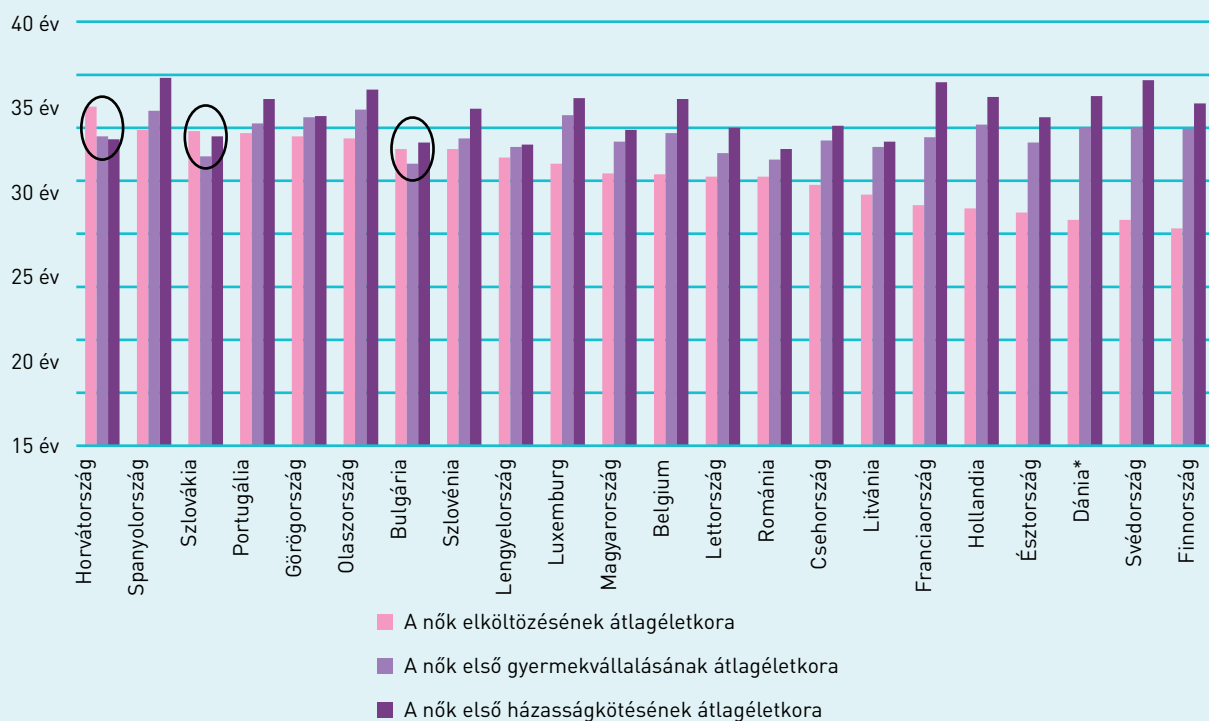

Forrás: Eurostat (a szerzők saját számítása és szerkesztése)

A vizsgált három életesemény sorrendiségét is megvizsgáltuk a nők esetében a 2022-es pillanat-kép alapján. A tagállamok többségénél tapasztaltuk a házasságkötési hajlandóság csökkenését, illetve kitolódását, olyannyira, hogy a vizsgálatba bevont országok többségénél az elköltözés, gyermekvállalás,

házasságkötés sorrendiség figyelhető meg az átlag-életkorokat vizsgálva (Messing–Ságvári 2020). Kivételt a már ismert hármas képezi: Horvátország, Szlovákia és Bulgária. Horvátország az egyetlen a tagállamok közül, ahol a nőknél fordított sorrendben követik egymást a vizsgált történések.

4. ábra: Életesemények sorrendisége a nők esetében (2022)

Forrás: Eurostat*Dánia esetében az első házasságkötés legfrissebb adata 2021-es

A fiatalok elköltözésének alakulása 2010–2023 között az uniós tagállamokban

2010–2023 között 14 uniós tagállamban kitolódott az elköltözés átlagéletkora, leginkább Írországban (+2,9 év; 25,1-ről 28-ra), Görögországban (+2,3; 28,3-ról 30,6-ra) és Spanyolországban (+2,0; 28,4-ről 30,4-re). Vannak olyan tagállamok, amelyek esetében az elköltözés ideje 2010–2023 között nem sokat változott: Ausztriában (25,5 év körül), Szlovákiában (31 év körül), Németországban (24 év körül), Olaszországban (30 év körül), Franciaországban (23-24 év körül mozog). Stagnálás jellemzi még a dánokat és a finneket is (21 év körül). Ciprus esetében pedig 2016 óta a 27 éves átlagéletkor állandósult. Bulgáriában a vizsgált időszakban 29-30 évesen költöztek külön a fiatalok. Egyértelmű fiatalodás mutatkozik az elköltözés terén a balti államok esetében (észteknél -1,6, letteknél -1,9,

litvánoknál -2,7 év), a csehekénél (-1,6 év) és hazánkban is. A vizsgált 13 év alatt közel egy évvel korábbra tolódott a magyar fiatalok önállósodása, azaz a 2010-es 28-as átlagévről 2023-ra ez az érték 27,1-re módosult. A trendszerű folyamatot a Covid-19 marasztaló hatása picit befolyásolta, de az elköltözés terén az irány egyértelműen a fiatalodás a magyarok körében, ami egybecseng Balogh és Isépy (2023), valamint Domokos (2021) eredményeivel. Romániára hasonló mozgások jellemzők, mint hazánkra, fél évvel idősebb korszámban. Málta esetében a 2017-ben mért 31 éves átlagéletkor 2023-ra közel két évvel csökkent (28,1 évre).

Az uniós tagállamok többségére viszont az átlag-életkor hullámszerűsége jellemző 2010–2023 között. A legnagyobb különbségeket tapasztalhatjuk például Luxemburgban, ahol 2014–2018 között 26,7 és 21,4-es értékek között mozgott az átlagéletkor, vagy a svédekénél, ahol a 2017-ben mért 21 év 2020-ra

17,5 évre módosult, majd valószínűsíthető, hogy a Covid-19 hatására 2021-re 22 évre ugrott vissza. A Covid-19-hatás a portugál, a szlovén, a horvát, a görög, a lengyel, az ír és a holland adatokon is látszik. A belga fiatalok esetében 2017-ben a korábbi 25 év körüli átlagéletkor 23,4 évre csökkent, de 2018-ban ismét 25 évre ugrott ez az érték, és azóta folyamatosan emelkedik, 2023-ra elérve a 26,4 évet. 2010 és 2023 között – az ingadozásokat figyelembe véve – a férfiaknál tapasztalható maximumok és a női maximum értékek között komoly eltéréseket tapasztalhatunk. A legkisebb eltérés Svédország, Dánia, Luxemburg, Hollandia, Belgium, Írország, Spanyolország, Finnország, Franciaország és Málta esetében mutatkozik (0,8–1,7 év). Ennél nagyobb mértékű a különbség (1,8–2,7 év) Portugália, Ausztria, Németország, Olaszország, Ciprus, Lettország, Észtország, Lengyelország, Csehország, Szlovénia, Szlovákia és Görögország lakossága körében. A legnagyobb (2,8–4,5 év) differenciát Magyarország, Litvánia, Horvátország, Bulgária és Románia népességén belül láthatunk. Ez annyit jelent, hogy a férfiak – az eltelt idő alatt előforduló legmagasabb koréveket tekintve – 0,8–4,5 évvel később kezdik meg önálló életüket, mint a nők (Mazzotta–Parisi 2019, Angelini et al. 2022).

Ha a minimumok, tehát a 13 év során tapasztalt legalacsonyabb elköltözési életkor alapján kívánunk nemek szerint vizsgálni, akkor nagyon hasonló eredményre jutunk. Svédországot leszámítva itt is azt tapasztaljuk, hogy a férfiak maradnak tovább

a szülői házban. Svédországban is csak egyetlen tizednyi eltérés mérhető. A legkorábbi önállósodásra a nőknél 17,6 (Svédország 2019 és 2020), míg a férfiaknál 17,5 (Svédország 2020) éves korban került sor.

Népszámlálási adatok szerint Magyarországon 2011 és 2022 között a 20–24 éves korosztályban csökkent a nappali tagozatos tanulók, és növekedett a foglalkoztatottak aránya (Monostori–Szabó 2024). Míg az előbbiek részaránya 32%-ról 24%-ra csökkent, addig a foglalkoztatottaké 40%-ról 53%-ra emelkedett. Jelentősebb volt a foglalkoztatottak arányának bővülése a 25–29 év közötti korosztályban is (68%-ról 79%-ra). Az elemzésükben a fenti megállapítást mintegy lehetséges magyarázatnak tekintik arra, hogy 2011 és 2022 között hazánkban megtorpant a fiatalok önállósodásának életpályán belüli kitolódása.

A fenti hazai példán elindulva kerestünk idősoros adatokat a (társadalmi) foglalkoztatás, illetve (kulturális) iskolázottság területéről, melyek magyarázhatják az egyes tagállamok esetében a szülői házat elhagyók átlagéletkorában bekövetkező időbeni változásokat. Mindkét mutató esetében nemekénti bontást alkalmaztunk. A kapcsolat erősségét tagállamonként a szülői házat elhagyók életkora és az adott ország fiataljai foglalkoztatotti rátájának, illetve továbbtanulási rátájának a korrelációjával mértük.

A kiköltözésre ható egyes társadalmi-kulturális dimenziók

Az elköltözés időzítése és a munkaerőpiaci aktivitás aránya a 15–29 évesek körében

Megvizsgáltuk, hogy az egyes tagországokban a foglalkoztatottság mértékének változása mellett változott-e (azonos vagy ellentétes irányban) az elköltözés átlagosan jellemző életkora a fiatalok körében. Bár a kiválasztott foglalkoztatotti korcsoport (15–29 évesek) nincs teljes átfedésben a kiköltözési minimum-maximum korévekkel, ez adta a legjobb közelítést (az Eurostat adatbázisából választható tartományok közül).

A nemek szerinti bontás ennél a változónál jellemzően nem befolyásolta a kapott eredményt, hasonló tendenciákat tapasztalunk mind a férfiak, mind a nők esetében. A kialakult adatsort 3 csoportra

tudtuk bontani. A legnagyobb létszámban azok a tagállamok voltak – országon belül mindkét nem esetében (10 tagállam) –, ahol a foglalkoztatottság arányának változása negatív korrelációt (-0,91 és -0,2 közé eső értékkel) mutat a szülői ház elhagyásának átlagos korévével. Ez első olvasatban azt a magyarázatot adja, hogy minél aktívabbak a fiatalok a munkaerőpiacon, annál korábban költöznek el. Hazánk is ebbe a csoportba tartozik.

A nőknél Magyarország (-0,9), Lengyelország (-0,73), illetve Litvánia (-0,76) és Észtország (-0,71) mutatja a legerősebb fordított együttjárást. A férfiaknál szintén hazánk (-0,86) áll első helyen, ugyanakkor Hollandia (-0,82) és Málta (-0,81) szintén -0,8 feletti kapcsolati erősséget mutat ebben a dimenzióban.

Nyolc ország sorolható abba a csoportba, ahol a két adatsor között nincs kimutatható kapcsolat, azaz a korrelációs együttható $-0,2$ és $0,2$ között van. Ausztriában például semmilyen együttjárást nem mértünk az elköltözés koréve és a foglalkoztatás mértéke (férfiaknál $-0,01$, nőknél $-0,07$) között. A további 6 tagállam (tehát közel az országok ötöde) esetében találtunk pozitív összefüggést ($1-0,2$ közé eső értékkel) a foglalkoztatási ráta és a kiköltözési kor között. Dánia a legmarkánsabb példa erre, mind a nők ($0,8$), mind a férfiak ($0,64$) esetében.

Németország a 2010–2023 közötti időszakban kivételes helyzetben volt, hiszen itt a férfiaknál negatív ($-0,34$), a nőknél pozitív ($0,32$) irányú a kapcsolat az önállósodás kora és a foglalkoztatottság aránya között, tehát a férfiak egyre korábban önállósodnak, miközben növekszik a munkaerőpiaci aktivitás, viszont a fiatal lányok konstansan 23 éves koruk körül költöznek el, de a foglalkoztatottság esetükben is nőtt a vizsgált időszakban.

5. ábra: A foglalkoztatottság és az elköltözés átlagéletkorának korrelációs kapcsolata a nők és a férfiak esetében az EU27 országokban 2010–2023 között

Forrás: Eurostat (a szerzők saját számítása és szerkesztése)

Felsőfokú végzettségűek aránya a 25–34 évesek körében és az elköltözés éve

A munkaerőpiaci aktivitási ráta mozgása a vizsgált időszakban a két nemet tekintve ugyan hasonlóan alakult, a felsőfokú végzettséget szerzők esetében

a nemenkénti összehasonlításban több ország esetében eltérő eredményeket kaptunk. 2010 óta a felsőfokú tanulmányokat végző diákok aránya a tagállamok többségében növekvő mértékű.¹¹ A női adatsornál – a tagállamok nagy többségénél

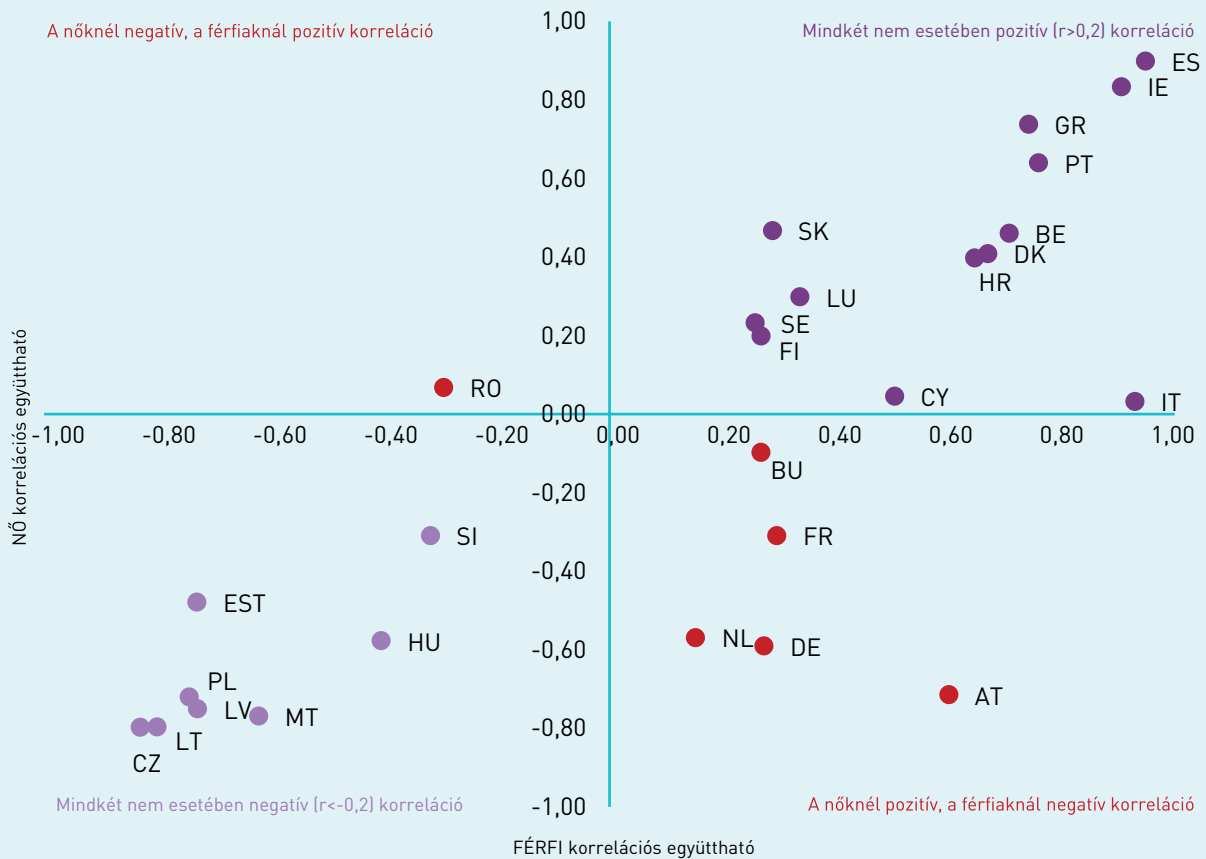
¹¹ <https://ksh.hu/s/kiadvanyok/fenntarthato-fejlodes-indikatorai-2022/1-24-sdg-4#1-abra>

(17 tagállam) – pozitív a korreláció az elköltözés évével (Spanyolország 0,95). A férfiaknál ez csak 11 tagállam (Spanyolország 0,9) esetében áll fenn. Negatív korrelációt nőknél 9 tagállamban, Csehország, Litvánia (-0,88) mellett például hazánkban (-0,4) tapasztaltunk. A férfiaknál ebben a csoportban 12 tagállam szerepel, azaz a többség

ide tartozik, köztük hazánk is, -0,6-os együttjárás értékkel.

Tehát a továbbtanulási évek az elköltözésre inkább vannak késleltető hatással a nők esetében, mint a férfiaknál. Hazánkban a továbbtanulás növekvő mértékével párhuzamosan a fiatalok kiköltözése korábban következik be.

6. ábra: A 25–34 éves felsőfokú végzettségűek aránya és az elköltözés átlageletkorának korrelációs kapcsolata a nők és a férfiak esetében az EU27 országokban 2010–2023 között

Forrás: Eurostat (a szerzők saját számítása és szerkesztése)

A hazai foglalkoztatottsági és iskolázottsági mutató mentén szemlélt korrelációs eredményünk ezek szerint megerősítette Monostori–Szabó (2024) megállapításait, miszerint hazánkban megállt a felnőtté válás halasztása az elköltözés tekintetében.

További lehetséges összefüggések után kutatva a fentieket kiegészítettük társadalmi-demográfiai, valamint gazdasági változók kapcsolatának kiértékelésével.

Társadalmi-demográfiai elemként tekintettünk az első házasságkötési korra, illetve az első gyermekvállalás korévére. Mindkét mutatóra 2022-ig van a legfrissebb elérhető adat. Gazdasági mutatóként behoztuk a GDP változásindexét (2010 = 100), a lakhatási költségek változásindexét. A GDP-t, a lakhatási költségeket nem differenciáltuk nemek szerint, míg az első gyermek világrajöttét csak a nők esetében tekintettük relevánsnak. Egyedül a házasság megkötésének idejét vizsgáltuk külön férfiakra és nőkre.

Az első házasságkötés kora és az elköltözés éve

Az első házasságkötés adatsorban az Eurostat adatbázisában több tagállamban is részleges vagy teljes adathiányt tapasztaltunk, így ahol egynél több év adata hiányzott, azok eredményeit kivetjük az elemzésből. Ezek után 19 tagállamra tudtuk elvégezni a korrelációs számításokat mindkét nemnél a 2010–2022 közötti időszakra. Az eredmények a férfiak esetében markánsabbak. 11 tagállam (Észtország -0,95, Csehország -0,87) mutat negatív korrelációt, 4 pozitívát (Spanyolország 0,93), míg 4 nem jelez összefüggést. A nőknél is a negatív kapcsolat van túlsúlyban (8 tagállam esetében, közöttük Csehország például -0,95), de az 5 semleges

mellett 6 országban pozitív (Spanyolország 0,92, Horvátország 0,82) összefüggést is találtunk. Magyarországnál viszonylag erős negatív korrelációt (-0,78) találunk a férfiaknál, illetve ennél erősebbet (-0,86) a nők esetében. Minél korábban állnak a saját lábukra fiataljaink, annál később szánják rá magukat a házasságkötésre. Az eredményt látva visszautalunk egyrészt arra, hogy a felnőtté válás időszaka megnyúlt (Messing–Ságvári 2020), másrészt arra, hogy a túl korai önállósodás sok esetben társadalmi hátrányokkal jár együtt, a „megfelelő időben” való leválás viszont a normatív életutat erősíti (Murinkó 2019).

7. ábra: A első házasságkötés és az elköltözés átlagéletkorának korrelációs kapcsolata a nők és a férfiak esetében az EU27 országokban 2010–2023 között

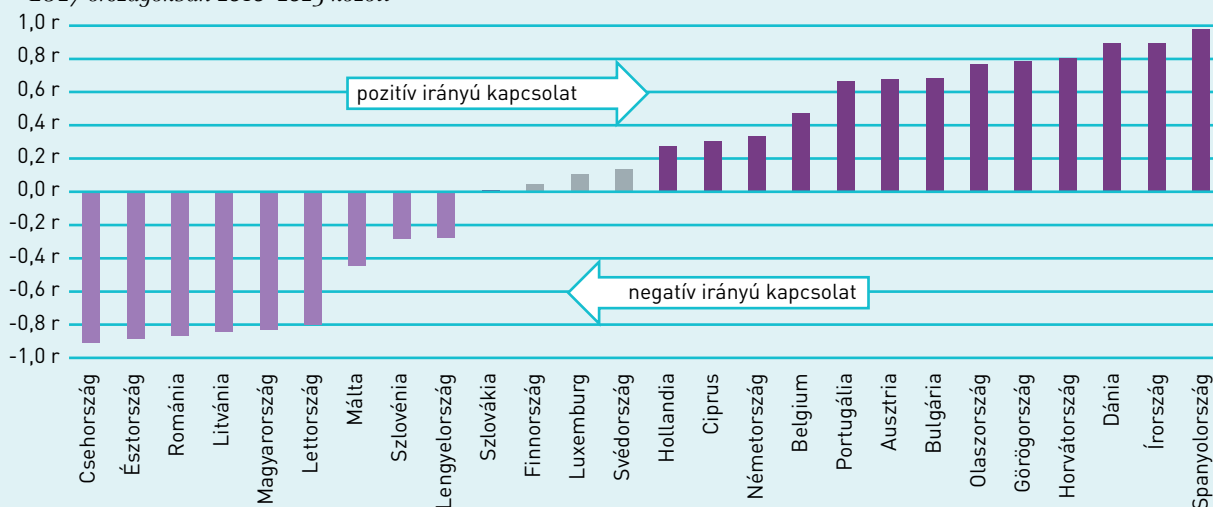
Forrás: Eurostat (a szerzők saját számítása és szerkesztése)

A nők első gyermekvállalásának kora és az elköltözés átlagéletkora

Ennél a vizsgálatnál kevesebb (9) tagállamban tapasztaltunk negatív korrelációt, mint pozitívát (13), míg azon tagállamok száma, ahol nem tapasztaltunk összefüggést az elköltözés átlagos koréve és

az első gyermek vállalásának kora között, itt is jellemzően alacsony (4) volt. A legerősebb ellentétes összefüggés Csehországnál (-0,91) mutatkozott, hazánk ötödikként -0,83-as erősséget mutatott. A pozitív együttjárást Spanyolország (0,98) esetében tapasztaltuk a legmarkánsabbnak.

8. ábra: Az első gyermek vállalásának kora és az elköltözés átlagéletkora közötti korrelációs kapcsolat a nők esetében az EU27 országokban 2010–2023 között¹²

Forrás: Eurostat (a szerzők saját számítása és szerkesztése)

Az első házasságkötés kora – ugyanúgy, mint az első gyermekvállalás kora – egységesen kitolódik Európában (Spéder et al. 2014), csak a halasztás mértéke különbözik országonként. Épp ezért nem mondhatjuk azt, hogy azért költöznek el előbb, vagy maradnak a szülőkkel tovább a fiatalok, mert előbb vagy később házasodnak, vállalnak gyereket. Jelen esetben a negatív korreláció annyit tesz, hogy bár az időszak folyamán a fiatalok egyre korábban költöznek el hazulról, mégis egyre később teszik meg a családalapítás egyes lépéseit. Azokban a tagállamokban (ebből van több), ahol pozitív a kapcsolat a két változó között, mind a kiköltözés, mind pedig a párral/családdal való elköteleződés ideje későbbre halasztódik.

E fenti két demográfiai változó (házasság, gyermekvállalás) elemzésekor a 27 tagállamon belül egy markánsan elkülönülő csoportosulás körvonalát tudtuk megrajzolni. A vizsgált időszak kezdetén (2010) egyes, tradicionális értékeket megjelenítő országok (többnyire a volt szocialista tömbből) hasonló karakterjegyeket mutattak. Míg az első házasságkötést a tagállamok többségében megelőzte az otthonról való elköltözés, öt tagállam esetében – férfiaknál és a nőknél egyaránt – azt tapasztaltuk, hogy az első házasságkötés átlagos korévétől elmaradva később kerítették csak sort a szülői ház

elhagyására. Ezek a tagállamok: Bulgária, Románia, Lengyelország, Horvátország és Szlovákia. Az első gyermek születésének korát és a nők elköltözésének évét összevetve hasonlóan kialakult egy országcsoport, melyben fellelhető az előző 5 tagállam, illetve itt Lettország és Málta is bekerült a csoportba. Tehát a tagállamok közel ötödéről elmondható, hogy a vizsgált időszak kezdetén (2010-ben) még a házasságkötést és az első gyermeket is a szülői házban lakva vállalták. 2022-ben viszont már csak Bulgáriára, Horvátországra és Szlovákiára volt igaz, hogy az első gyermek megszületése után még átlagosan 1–3 évig is otthon maradtak az édesanyák.

Az önállósodás fő jellemzőinek szubjektív megítélése

Mint a szakirodalomban ismertettük, a felnőtté válás szubjektív értelmezése (az *elköltözés*, a *munkavállalás*, a *párkapcsolat* és a *szülővé válás*) eltérő sorrendiséget mutatott a tagállamok lakosainak véleménye alapján. Spéder és munkatársainak (2014) erre vonatkozó kutatási eredményei több pontban egybecsengenek a mi jelenlegi elemzésünk kapott értékével. A felnőtté válásban leginkább az elköltözést (jellemzően a férfiakra vonatkoztatva) tartják fontos tényezőnek a skandináv országokban,

¹² Ebbe a mutatóba egyrészt az EU27 tagállamok közül Franciaország adathiány miatt nem került be, másrészt csak a nőkre vonatkozóan van ilyen jellegű információ az Eurostat adatbázisaiban.

amelyet jelen elemzésünk is megerősített, mivel mi is ezen országok esetében találtuk a legalacsonyabb kiköltözési korévet. Abból az országcsoportból, ahol az adataink szerint 2010-ben mind a házasságkötés, mind az első gyermekvállalás megelőzte a kiköltözést (Lengyelország, Bulgária, valamint

Románia), a szubjektív jellemzők közül a szülővé válást a párkapcsolati elköteleződés mellett a felnőtté válás kiemelkedően fontos kritériumaként definiálták. Az elköltözést ellenben közülük egyik országban sem érezték meghatározónak ebben a vonatkozásban.

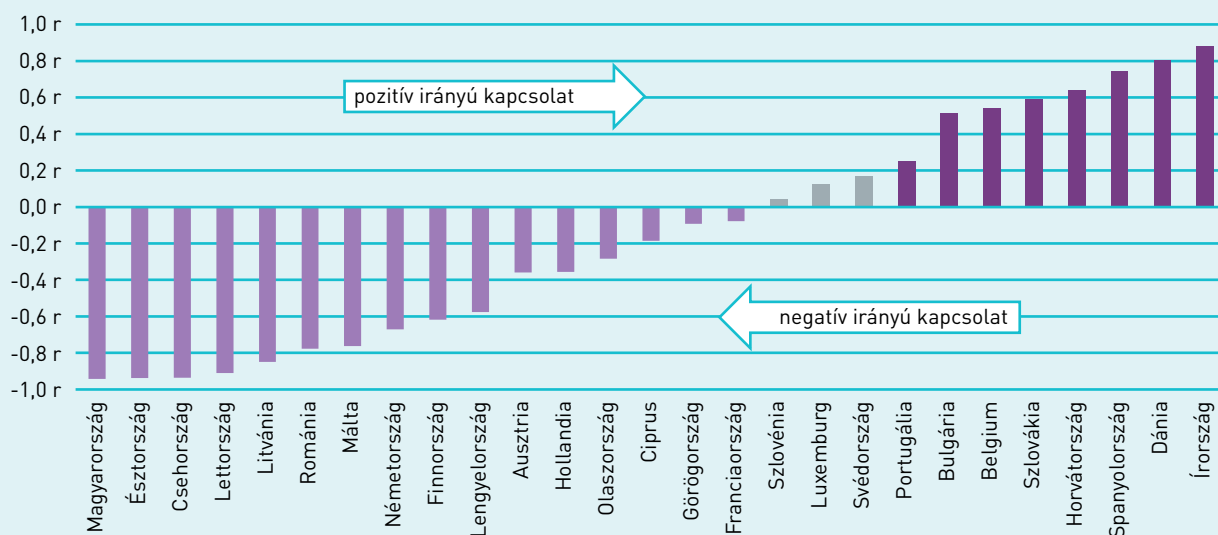
Gazdasági dimenziók

A GDP változása (2010 = 100%) és az elköltözés éve

Az eddig tárgyalt társadalmi-demográfiai dimenziók hatása mellett a gazdasági változás magyarázó erejét is vizsgáltuk. Azt az összefüggést kerestük, hogy egy ország gazdasági teljesítményének alakulása befolyással lehet-e az elköltözés átlagos korára. Mivel a tagállamok közötti eltérés összehasonlíthatatlanná teszi a nyers GDP-adatokat, így a vizsgált idősor alatt bekövetkezett változás mértékével számoltunk, a 2010-es évet tekintve bázisnak. A tagállamok közül a többség (13) negatív, míg 8 pozitív

korrelációt mutat ezzel a mutatóval (6 esetben nem tapasztaltunk összefüggést). Magyarország (Észtország és Csehország mellett) esetében a legerősebb (-0,94) negatív összefüggést látjuk. Ezzel azt állítjuk, hogy ezen tagállamoknál a gazdasági teljesítmény növekedése esetén feltételezhetjük, hogy az elköltözés átlagéletkora csökken, illetve az esetleges visszaesésnek késleltető hatása van a nagybetűs életbe való kilépésre. Legmarkánsabb pozitív korrelációt (0,88) Írorszagnál észleltünk.

9. ábra: A GDP változása és az elköltözés átlagéletkora közötti korrelációs kapcsolat az EU27 országokban 2010–2023 között

Forrás: Eurostat (a szerzők saját számítása és szerkesztése)

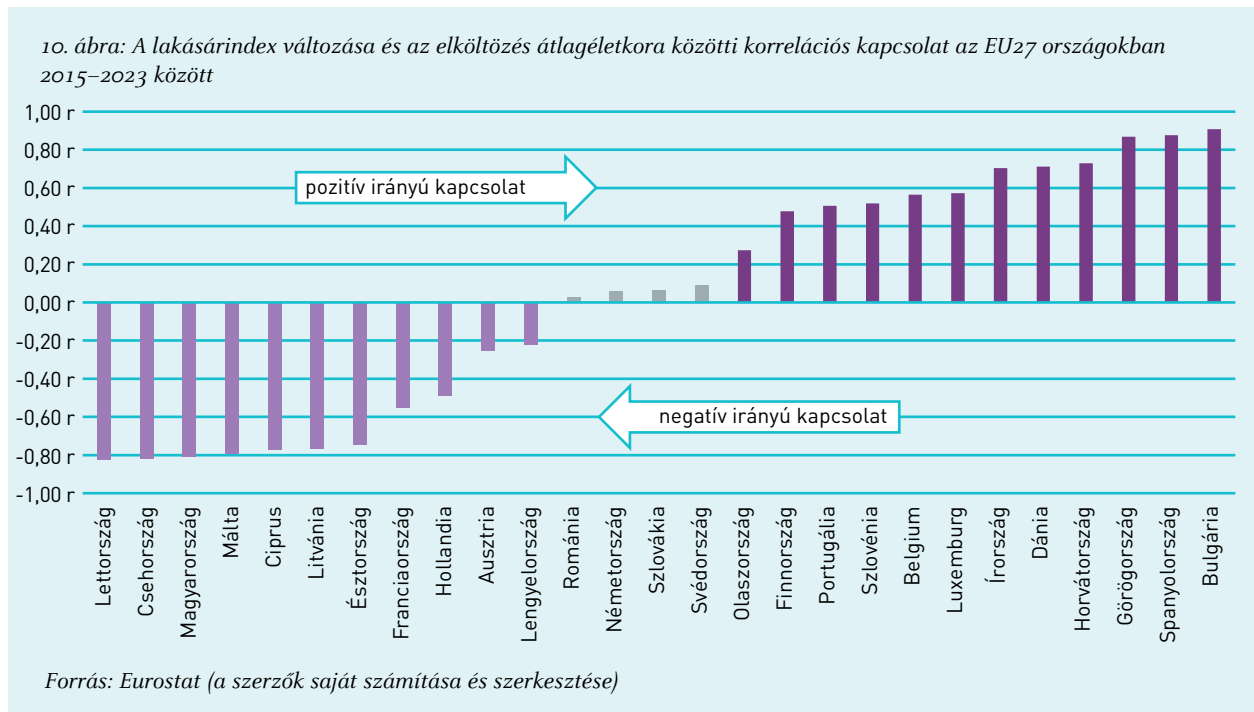
A lakásárindex változása (2015 = 100%) és az elköltözés éve

A GDP-hez (mint makrogazdasági mutatóhoz) hasonlóan a megvásárolható lakások értéke (mikro-gazdasági mutató) is számottevő lehet az önálló lakásba költözés időpontjának megválasztásában.

A lakások árának változása nem ad egyértelmű elemzési háttérrel, hiszen a növekedés a vásárlási oldalról negatívan érinti a fiatalokat, ám ezzel párhuzamosan pozitív vetülete is van, amikor a szülői vagy örökölt ingatlan eladásából nagyobb mértékű bevétel származik.

A korrelációhoz ez esetben is a változás mértékével (2015 = 100)¹³ számoltunk nemektől független módon tekintve az elköltözés korévét. Minimálisan több (12) ország tartozik a pozitív korrelációt mutatók (pl. Bulgária: 0,91), mint a negatívak közé (11). A változóval összefüggésbe nem hozható

tagállamok itt is kevesen (4) voltak. Érdekeséggé vált tapasztaltuk, hogy hazánk Csehországgal és szintén egy balti (Lettország) állammal azonos mértékben, (-0,82) ez esetben is a legerősebb negatív összefüggést mutatta.

Azt állíthatjuk, hogy a két gazdasági mutató közül a GDP karakteresebben befolyásolja a családi

fészek elhagyásának időpontját, mint a lakáspiaci ármozgások.

Csoporthatások a fiatalok életkezdésében

Miután a fenti elemzések eredményei külön-külön egy-egy szempont mentén tagolták csoportokra a vizsgált országokat, az árnyaltabb kép eléréseért klaszterelemzést is végeztünk, hogy a változók együttes hatását is teszteljük. A bevont változók a férfiaknál: foglalkoztatási ráta (15–29 éves korosztály), a felsőfokú végzettségük aránya (24–35 éves korosztály), lakásárindex (2015 = 100%), az elköltözés átlagos koréve. A bevont változók a nőknél: foglalkoztatási ráta (15–29 éves korosztály), a felsőfokú végzettségük aránya (24–35 éves korosztály), lakásárindex (2015 = 100%), az elköltözés átlagos koréve, az első gyermek vállalásának átlagos anyai koréve.

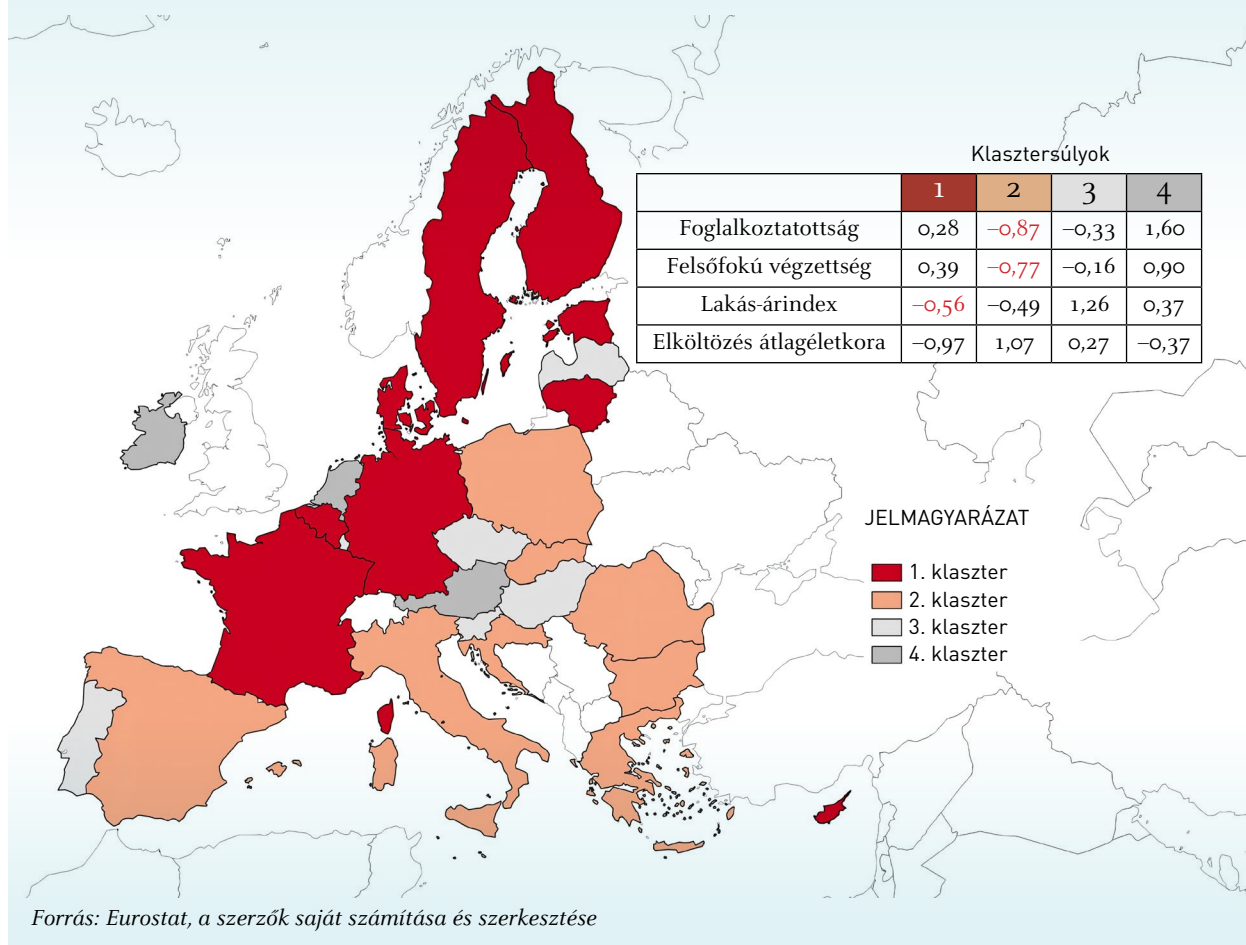
A férfiak esetében négy csoport, a nők esetében öt csoport kialakítását tartottuk indokoltnak. Ennek ellenére az elköltözés átlagos életkora nem minden klaszterben alkotott meghatározó súlyt (a kritérium az volt, hogy a klasztersúly ebben az esetben legalább érje el abszolútértékben a 0,50-et), következésképpen 2 és 3 csoportot emeltünk ki. A férfiaknál az 1. klaszterben (modellország: Franciaország) egy Franciaországtól az észak-európai tagállamokig terjedő sávban az elköltözés átlagos életkora viszonylag alacsony, 24,3 év. Itt jelentős hatást fejthet ki, hogy a lakásárindex 2015 és 2022 közötti emelkedése viszonylag mérsékelt volt, ami feltételezhetően elősegíti a szülői

¹³ A rendelkezésre álló legfrissebb Eurostat-adatbázist alkalmaztuk.

otthonból való elköltözést, legalábbis tagállami szinten aggregáltan, azaz figyelmen kívül hagyva az urbánus, a rurális és az egyéb lakóhelyre vonatkozó karaktert. A dél-európai és a kelet-közép-európai országokat magába foglaló 2. klaszterben (modellország: Bulgária) az elköltözés átlagos

koréve szignifikánsan magasabb, 31,5 év. Ennek generálisan jelentős oka lehet, hogy a 15–29 éves kohorsz foglalkoztatottsági rátája viszonylag alacsony, csakúgy, mint a 25–34 éves korosztály felsőfokú végzettséggel rendelkező tagjainak aránya.

2. térkép: Az elköltözés átlagéletkorának és a vizsgálatba bevont változóknak a férfi klaszterei 2022-ben az EU27 országaira

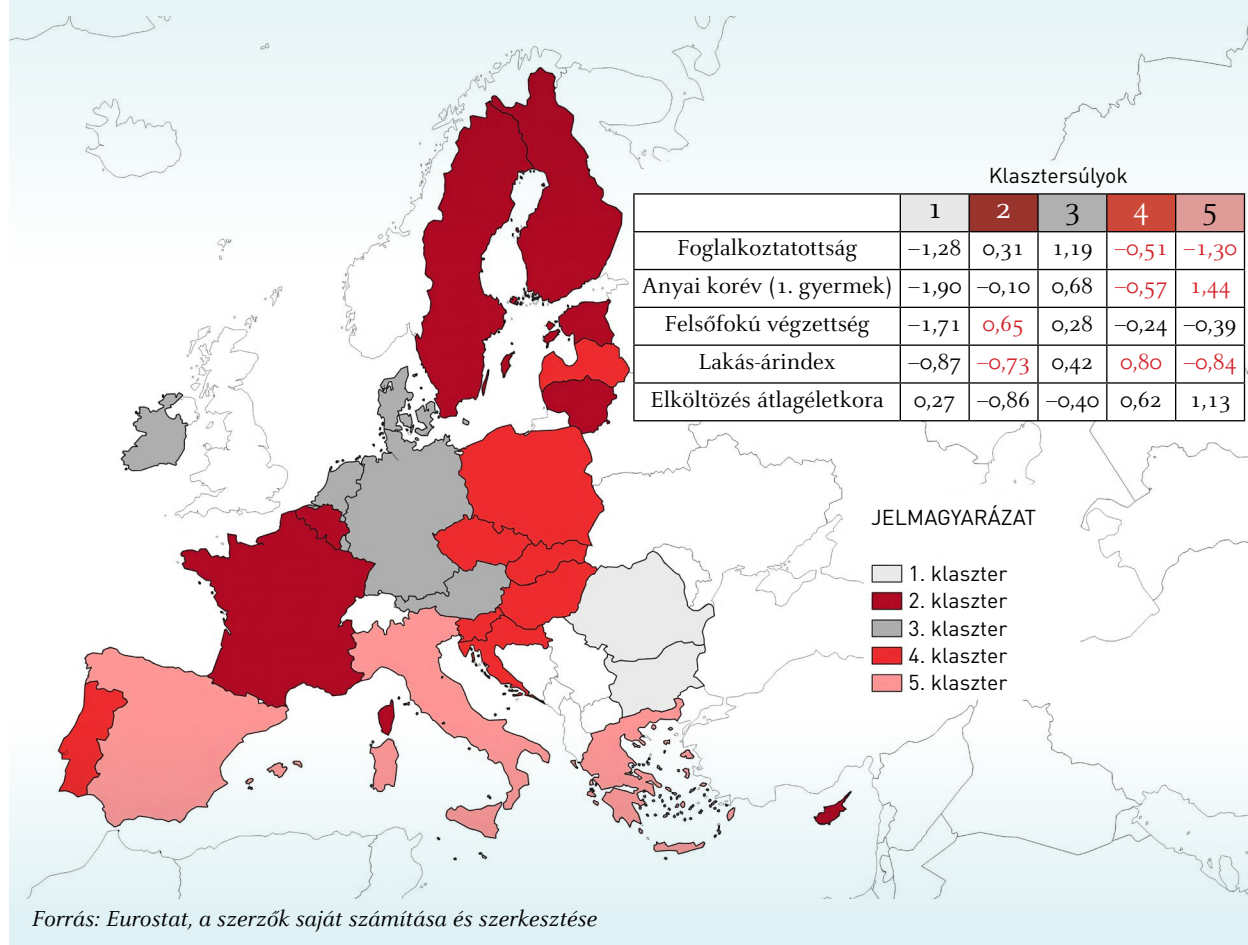
A nőknél a 2. klaszterben (modellország: Franciaország) az átlagéletkor alacsony, 23,2 év, aminek oka a 25–34 éves nők körében a diplomások kiugró aránya, valamint a viszonylag alacsony lakásárindex lehet. Itt a csoportosulás Észak-Európa négy országára, továbbá Franciaországra, Belgiumra és Ciprusra terjed ki. A 4. klaszter (modellország: Szlovénia) a poszt-szocialista tagállamok többségét foglalja magába, többek között Magyarországot is, és az elköltözés átlagéletkora 27,8 év. Ebben az esetben a foglalkoztatottság viszonylag kedvezőtlen, a lakásárindex változása nagyon kedvezőtlen, jóllehet az első gyermek vállalásának időpontja viszonylag korai

életszakaszra esik, ami egy látszólagos ellentmondás. Ugyanakkor valószínűleg a magyarázat az, hogy ilyen szempontból „kettészakadnak” a társadalmak, azaz a korán gyermeket vállalók nagyon korán költöznek el a szülőktől, illetve a később elköltözők körében jelentős a halasztás. Az 5. klaszterben (modellország: Görögország) az elköltözés időpontja közelíti a 30-as éveket (29,3 év). Itt Olaszországot, Spanyolországot és Görögországot találjuk. Igaz, hogy a lakásárindex viszonylag kedvezően változott 2015 és 2022 között (hozzátesszük ismét, hogy tagállami szinten aggregáltan), ugyanakkor az első gyermeket rendkívül későn vállalják a nők – ami valószínűleg a késői elköltözésnek

inkább a következménye, mintsem a magyarázója –, valamint a 15–29 évesek foglalkoztatottsági rátája kritikusan alacsony. Ez az eredményünk

pedig összecseng korábbi kutatások eredményeivel (Di Stefano 2017, Schwanitz et al. 2017).

3. térkép: Az elköltözés átlagéletkorának és a vizsgálatba bevont változóknak a női klaszterei 2022-ben az EU27 országaira

Összességében a leginkább markáns kiséleltető tényezők a déli tagállamokban azonosíthatók, ahol a makrogazdasági folyamatok és ezek hatása az egyéni jólétre (l. a foglalkoztatottsági rátát) képezhetik a legnagyobb akadályt a korai elköltözés tekintetében.

Ami Magyarországot illeti, a legjelentősebb faktor, amit azonosítottunk, az a lakás-árindex, amely 2015 és 2022 között a legnagyobb mértékben emelkedett, 179,61%-kal, miközben az Európai Unió átlaga 128,56% volt (2015 = 100%).

Következtetések

Elemzésünkben egy napjainkban kifejezetten aktuális jelenséggel, a „mamahotel”-lel foglalkoztunk az Európai Unió tagállamaira kiterjedően. Az aktualitást az adta, hogy napjainkra a felnőtté válás általános szakaszai felcserélhetőek lettek, kitolódhatnak vagy akár egy-egy szakasz ki is maradhat. Ezzel párhuzamosan pedig a szakirodalomban az a nézet lett domináns, hogy a fiatalok egyre később hagyják el a biztonságot jelentő szülői házat, és egyre tovább

használják ki annak előnyeit. Itt nemcsak arról van szó, hogy a szülői ház elhagyásának időpontja megváltozott, hanem arról is, hogy egyúttal ez a folyamat nagyon változatos is lett, és akkor még nem is vettük számba az otthonmaradás vagy az elköltözés mellett és ellen szóló érveket. Egy újabb elemzés lebonyolítása nem a sokadik tanulmányt jelenti, hanem a „mamahotel”-jelenség eddig nem kutatott aspektusait tárja fel.

A fiatalok elköltözésének átlagos életkora kapcsán arra az eredményre jutottunk, hogy később a dél-európai országokban élő fiatalok, legkorábban pedig az észak-európaiak kezdik meg önálló életüket. Ez a megállapítás szorosan illeszkedik a szakirodalomban uralkodó nézetekhez (Ferrato–Vitali 2022:7–11; Bieńko 2019:49). Magyarországon valamivel később költöznek el a fiatalok, mint az uniós átlag (27,1 év vs. 26,3 év), de ez illeszkedik a közép-európai országcsoportba. Amennyiben ezt a kérdést a férfiak és a nők vonatkozásában vizsgáljuk, akkor az látszik, hogy Málta kivételével minden uniós tagállamra igaz, hogy a férfiak később (0,8–4,5) költöznek el a szüleiktől, mint a nők. Ez az adat szintén egybecseng a korábbi kutatásokkal (Mazzotta–Parisi 2019, Angelini et al. 2022). Magyarországon esetében az figyelhető meg, hogy a férfiak átlagosan 28,4, míg a nők 25,8 évesen kezdtek önálló életet, ezzel az uniós átlagtól a férfiak 1,2 évvel, a nők 0,4 évvel tovább élvezik a „mamahotel” kényelmét. A házasságkötés és a gyermekvállalás viszonyai esetében a nőknél a tagállamok többségében az elköltözés, gyermekvállalás, házasságkötés sorrendiség figyelhető meg (Messing–Ságvári 2020). A 2010–2023-as időszakot tekintve azt mondhatjuk, hogy a fiatalok elköltözése a tagállamok valamivel több mint felében (14 tagállam) kitolódott, ugyanakkor számos tagállam van, amely esetében stagnálásról, sőt fiatalodásról beszélhetünk. Ez utóbbi folyamatra jó példa hazánk is, mivel a vizsgált 13 év alatt közel egy évvel korábbra tolódott a magyar fiatalok önállósodása. A trendszerű folyamatot a Covid–19 marasztaló hatása picit befolyásolta, de a tendencia az elköltözés terén egyértelműen a fiatalodás a magyarok körében. Érdekes még, hogy ebben az időszakban a tagállamok többségében az átlagéletkor hullámváltsága figyelhető meg. A 2010 és 2023 közötti évek során – az ingadozásokat figyelembe véve – a férfiaknál tapasztalható maximumok és a női maximum értékek között a legnagyobb (2,8–4,5 év) differenciát Magyarország, Litvánia, Horvátország, Bulgária és Románia népességén belül láthattuk. Összegezve az eddigieket: a társadalmi-kulturális-demográfiai dimenziókat vizsgálva a tagállamok többsége esetében az látszik, hogy a munkaerőpiaci aktivitással együtt csökken a szülői házat elhagyó fiatalok átlagéletkora, a továbbtanulás elsősorban a nőknél késlelteti az elköltözést, és az ország gazdasági helyzetének javulása ösztönözheti az önállósodásra. A munkaerőpiaci aktivitás

kapcsán a magyar adatokból is hasonló következtetésre lehet jutni, viszont a továbbtanulásnál elmentéses folyamat figyelhető meg: az éppen, hogy elősegíti a fészektől való kirepülést. Érdekes, hogy Magyarország vonatkozásában mértük a legerősebb összefüggést a gazdasági helyzet javulása és az önállósodás között. Ezek az adatok megerősítik azokat a megállapításokat, amelyeket korábban olasz szakértők tettek Olaszország kapcsán (Meggiolaro–Ongaro 2024; Di Stefano 2017). Az első házasságkötés átlagos koréve a férfiak és a nők esetében egyaránt kitolódott minden tagállamban, míg az elköltözés vegyes képet mutat. Magyarországon esetében viszont az látszik, hogy az elköltözés koréve korábbra tolódik, miközben egyre később házasodnak a fiatalok, ami negatív korrelációt eredményez. A nők első gyermekvállalásának kora és az elköltözés átlagéletkora között a vizsgált tagállamok felében (13 tagállamban) pozitív a korreláció, ez azt jelenti, hogy mindkét életeseemény kitolódik. Hazánkban ellenben negatív összefüggést tapasztaltunk, hiszen míg a gyermekvállalás kora kitolódott, addig itt egyre korábban válnak le a szülőkről a fiatalok. Végezetül a lakásárindex tekintetében az figyelhető meg, hogy a tagállamok egy részében a növekvő ingatlanérték maradásra ösztönöz, míg közel ugyanennyi tagállamban a növekvő lakásárak mellett az elköltözés koréve nem változik, vagy korábbi költözés tapasztalható. Fontos ennek kapcsán kiemelni, hogy Magyarország a legerősebb negatív összefüggést mutatta. Elemzésünket egy klaszterelemzéssel zártuk, amelyből azt a következtetést vontuk le, hogy a leginkább markáns késleltető tényezők a déli tagállamokban azonosíthatók, ahol a makrogazdasági folyamatok és ezek hatása az egyéni jólétre képezhetik a legnagyobb akadályt a korai elköltözés tekintetében. Magyarországon esetében a legjelentősebb faktor a lakásárindex, amely 2015 és 2022 között az Európai Unióban a legnagyobb mértékben emelkedett. Mindent egybevetve azt mondhatjuk, hogy elemzésünkben olyan megállapítások születtek, amelyek a szakirodalmat tovább bővítik, új megvilágítást adva a „mamahotel”-jelenség kapcsolatban. A jövőben érdemes lenne egy új elemzés keretében megvizsgálni, hogy mi az oka annak, hogy a magyar adatok több esetben is eltérést mutatnak a többi tagállamtól (pl. a továbbtanulás hatása az elköltözés idejére, a nők első gyermekvállalásának kora és az elköltözés átlagéletkora).

Felhasznált irodalom

- Allendorf, K. – Thornton, A. – Mitchell, C. – Young-DeMarco, L. – Ghimire, D. J. (2017) Early Women, Late Men: Timing Attitudes and Gender Differences in Marriage. *Journal of Marriage and Family*, 79(5), 1478–1496. <https://doi.org/10.1111/jomf.12426>
- Angelini, V. – Bertoni, M. – Weber, G. (2022) The Long-Term Consequences of a Golden Nest: Socioeconomic Status in Childhood and the Age at Leaving Home. *Demography*, 59(3), 857–875. <https://doi.org/10.1215/00703370-9940728>
- Ayllón, S. (2015) Youth Poverty, Employment, and Leaving the Parental Home in Europe. *Review of Income and Wealth*, 61(4), 651–676. <https://doi.org/10.1111/roiw.12122>
- Balogh, B. – Isépy, T. (2023) Economic Crisis and Youth Housing Economic Crises and Changes in Youth Housing Indicators in Hungary and Neighboring Countries. In Pillók–Székely (Ed.). *Hard times create strong youth*, National Youth Council of Hungary, 37–62.
- Bieńko, M. (2019) New, precarious adulthood: kids in the ‘crowded nest’. *Studia Demograficzne*, 176 (2), 43–69. <https://doi.org/10.33119/SD.2019.2.3>
- Billari, F. C. – Hiekel, N. – Liefbroer, A. C. (2019) The Social Stratification of Choice in the Transition to Adulthood. *European Sociological Review*, 35(5), 599–615. <https://doi.org/10.1093/esr/jcz025>
- Coutinho, J. P. (2016) Religiosity in Europe: an index, factors, and clusters of religiosity. *Sociologia, Problemas e Práticas*, (81), 163–188. <http://journals.openedition.org/spp/2397>
- Di Stefano, Enrica, Leaving Your Mamma: Why so Late in Italy? (October 25, 2017). *Bank of Italy Temi di Discussione (Working Paper)* No. 1144. <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3066696>
- Domokos T. (2021) A fiatalok demográfiai helyzete és jövőképe. In Székely L. (szerk.) *Magyar fiatalok a koronavírus-járvány idején. Tanulmánykötet a Magyar Ifjúság kutatás 2020 eredményeiről*. Társadalomkutató Kft., 59–86.
- Engler Á. – Pári A. (2021) Párkapcsolat és családalapítás. In Székely L. (szerk.) *Magyar fiatalok a koronavírus-járvány idején. Tanulmánykötet a Magyar Ifjúság kutatás 2020 eredményeiről*. Társadalomkutató Kft., 87–112.
- Engler, Á. – Pári, A. (2022) A család jövője – az elsődleges szocializációs közeg társadalmi szerepváltozása. *Századvég*, 2(3), 11–34.
- Engler, Á. (2018) Párkapcsolati elköteleződések és családalapítási szándékok. In Engler, Á. (szerk.) *Család és karrier. Egyetemi hallgatók jövőtervei*. Debreceni Egyetem Felsőoktatási Kutató és Fejlesztő Központ, 12–41.
- Ferraretto, V. – Vitali, A. (2023) Parental socioeconomic status and age at leaving home in Europe: Exploring regional differences. *Population, Space and Place*, Article 2679. <https://doi.org/10.1002/psp.2679>
- Fiori, F. – Graham, E. – Feng, Z. (2019) Inequalities in the transition to homeownership among young people in Scotland. *Housing Studies*, 35(3), 506–536. <https://doi.org/10.1080/02673037.2019.1614537>
- Fűrész T. – Nagy T. – Horváth-Varga A. (2023) A 30 éves kor alatti gyermekvállalás ösztönzésének szükségessége. *Kapocs*, 6(2–3), 36–45.
- Harcza, I. – Monostori, J. (2014) *Demográfiai folyamatok és a családformák pluralizációja Magyarországon*. In Kolosi, Tamás – Tóth, István György (szerk.) *Társadalmi Riport 2014*. Budapest: Társ. 83–109.
- Iacovou, M. (2002) Regional differences in the transition to adulthood. *The annals of the american academy of political and social science*, 580(1), 40–69. <https://doi.org/10.1177/000271620258000103>
- Jancsák Cs. (2013) *Ifjúsági Korosztályok Korszakváltásban*. Új Mandátum Könyvkiadó.
- KINCS (2020) *Lakhatással kapcsolatos vélemények a gyermekvállalási korban lévő magyarok körében. Kutatási jelentés*. https://www.koppmariaintezet.hu/docs/Lakhatással_kapcsolatos_velemenyek_a_gyermekvallalasi_korban_levo_magyarok_koreben.pdf (Letöltve: 2025. 03. 10.)
- Kovács E., Szabó B., Bereczki Á., Lados Cs., Winkler S. (2024) *Lakáspiacei jelentés*. MNB. <https://www.mnb.hu/letoltes/laka-spiaci-jelente-s-2024-ma-jus-hun.pdf> (Letöltve: 2025. 03. 10.)
- Mazzotta, F. – Parisi, L. (2019) Stuck in the Parental Nest? The Effect of the Economic Crisis on Young Europeans’ Living Arrangements. In O’Reilly, J. – Leschke, J. – Ortlieb, R. – Seeleib-Kaiser, M. – Villa, P. (Ed.) *Youth Labor in Transition*. Oxford University Press, 334–357. ISBN:9780190864798
- Medgyesi, M. – Nagy, I. (2019) Income sharing and spending decisions of young people living with their parents. In O’Reilly, J. – Leschke, J. – Ortlieb, R. – Seeleib-Kaiser, M. – Villa, P. (Ed.), *Youth Labor in Transition* 358–386. Oxford University Press, 358–386. ISBN:9780190864798

- Meggiolaro, S., & Ongaro, F. (2024) Leaving home across the recent cohorts in Italy: does economic vulnerability due to labour market status matter? *Genus*, 80, Article 3. <https://doi.org/10.1186/s41118-024-00213-4>
- Mencarini, L. – Meroni, E. C. – Pronzato, C. (2012) Leaving mum alone? The effect of parental divorce on children's leaving home decisions. *European Journal of Population*, 28(3), 337–357. <https://doi.org/10.1007/s10680-012-9267-0>
- Messing, V. – Ságvári, B. (2020) Az élet kulcseseményei és az életszakaszok társadalmi percepcióinak változása Magyarországon és Európában. In Kolosi T. – Szelényi I. – Tóth I. Gy. (szerk.), *Társadalmi Riport 2020*. Társi Egyesülés, 197–217.
- Monostori J. – Szabó L. (2024) Együttélési formák, családtípusok. In *Demográfiai Portré 2024. Jelentés a magyar népesség helyzetéről*. KSH Népeségtudományi Kutatóintézet, 111–132.
- Murinkó L. – Spéder Zs. (2021) Élettársi kapcsolatok, házasság. In *Demográfiai portré 2021: Jelentés a magyar népesség helyzetéről*. KSH Népeségtudományi Kutatóintézet, 9–28.
- Murinkó L. (2019) A felnőtté válás életúttípusai, előzményei és kimenetei a 2000-es években Magyarországon. *Demográfia*, 62(2–3), 153–198. <https://doi.org/10.21543/Dem.62.2-3.1>
- Nagy Á. (2018) Egyéni érettség vagy statisztikai minta: Az ifjúsági korosztályok meghatározásának egyéni életúton alapuló elmélete. *Kultúra és Közösség*, 9(2), 47–62.
- Nagy E. – Pári A. (2021) A tudatos gyermektelenség lehetséges okai egy kvalitatív felmérés alapján. *Kapocs*, 4(3–4), 98–105.
- Pápai-Tarr Á. (2019) Az üzleti titok büntetőjogi védelme a nemzetközi jogfejlődés tükrében. *Miskolci Jogi Szemle*, 1, 65–78.
- Pusztai G. (2019) A vallásosság és iskolázottság hatása a házasságkötésre. *Kapocs*, 2(3–4), 105–115.
- Schwanitz, K. – Mulder, C. H. – Toulemon, L. (2017) Differences in leaving home by individual and parental education among young adults in Europe. *Demographic Research*, 37, Article 63, 1975–2010. <https://doi.org/10.4054/DemRes.2017.37.63>
- Sipos, L. (2025) *Tovább drágulnak az albérletek 2025-ben: Budapesten már 250 ezer forint az átlagár*. Infostart. <https://infostart.hu/gazdasag/2025/01/18/tovabb-dragulnak-az-alberletek-2025-ben-budapesten-mar-250-ezer-forint-az-atlagar#> (Letöltve: 2025. 03. 10.)
- Somlai P. (2007) A posztadoleszcensek kora. Bevezetés. In Somlai P. – Bognár V. – Tóth O. – Kabai I. (szerk.), *Új Ifjúság*. Napvilág Kiadó, 9–43.
- Spéder, Zs. – Murinkó, L. – Settersten Jr., R. A. (2014) Are Conceptions of Adulthood Universal and Unisex? Ages and Social Markers in 25 European Countries. *Social Forces*, 92(3), 873–898. <https://doi.org/10.1093/sf/sot100>
- Van den Berg L. – Kalmijn M. – Leopold T. (2018) Family Structure and Early Home Leaving: A Mediation Analysis. *European Journal of Population*, 34(5), 873–900. <https://doi.org/10.1007/s10680-017-9461-1>
- Van den Berg, L – Kalmijn, M. – Leopold, T. (2021) Explaining cross-national differences in leaving home. *Population, Space and Place*, 27, Article 2476. <https://doi.org/10.1002/psp.2476>
- Vaskovics L. (2000) A posztadoleszcencia szociológia elmélete. *Szociológiai Szemle*, 10(4), 3–20.